

สารัตถะของวรรณกรรมนิราศพื้นถิ่นร่วมสมัย

Themes in Contemporary Local Nirat Literatures

วรวรรณ ศรียาภัย^{1*}/ จุไรรัตน์ รัตติโชติ²/ ปาริชาติ โพธิ³
Warawat Sriyabhaya¹/ Jurairat Rattichot²/ Parichart Pothi³

^{1,3}*School of Liberal Arts, University of Phayao.
Phayao 56000, Thailand.*

²*Faculty of Humanities and Social Sciences, Nakhon Si Thammarat Rajabhat University.
Nakhon Si Thammarat 80280, Thailand.*

**Corresponding author. Email: waaraathaanaa@yahoo.co.th*

Received: March 3, 2020
Revised: March 20, 2020
Accepted: March 26, 2020

Abstract

The study aimed to analyze and criticize the themes in contemporary local Nirat literatures: Nirat Ubon Rachathani, Nirat Krung Thep Maha Nakorn, Nirat Chiang Rai, and Nirat Surat Thani. The concepts used in the study were the those of literary criticism. The study revealed that there were three themes in four Nirat literatures; namely, the individual theme, the social and cultural theme, and the supernatural theme. For the writing style, it was found that Klon Nirat was employed in the literatures. Moreover, three models of narrations were used in writing the literatures: the characteristic and opinion description, the background narration, and the love expression.

Keywords: Nirat Literature, Theme in Literature, Contemporary Literatures of Local

บทคัดย่อ

บทความนี้มีจุดมุ่งหมายวิเคราะห์วิจารณ์วรรณกรรมนิราศพื้นถิ่นร่วมสมัย จำนวน 4 เรื่อง คือ นิราศเชียงราย นิราศอุบลราชธานี นิราศกรุงเทพมหานคร และนิราศสุราษฎร์ธานี ในด้านสารัตถะและรูปแบบการนำเสนอสารัตถะ โดยใช้แนวคิดการวิเคราะห์วิจารณ์ ผลการศึกษาสรุปได้ว่า วรรณกรรมนิราศพื้นถิ่นร่วมสมัยทั้ง 4 เรื่อง มีสารัตถะ 3 ประการ คือ สารัตถะปัจเจก สารัตถะสังคมและวัฒนธรรม และสารัตถะเหนือสภาวะสัมผัสด้วยการมองเห็น โดยกวีใช้รูปแบบคำประพันธ์คือกลอนนิราศ และใช้รูปแบบการนำเสนอเนื้อหา 3 ลักษณะ คือ การบรรยายสภาพลักษณะกับการแสดงความคิดเห็น การเล่าประวัติความเป็นมา และการรำพึงรำพันถึงความรัก เป็นรูปแบบในทำนองเดียวกัน เพราะตัวบทวรรณกรรมมีคุณลักษณะเดียวกัน คือเป็นวรรณกรรมนิราศพื้นถิ่นร่วมสมัย

คำสำคัญ: วรรณกรรมนิราศ, สารัตถะของวรรณกรรม, วรรณกรรมท้องถิ่นร่วมสมัย

บทนำ

วรรณกรรมนิราศมีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา โดยโคลงนิราศหริภุญชัยซึ่งไม่ปรากฏนามผู้แต่งแน่ชัด เป็นวรรณกรรมนิราศเรื่องแรก ในสมัยอยุธยายังมีวรรณกรรมนิราศอีกหลายเรื่อง ครั้นถึงสมัยกรุงธนบุรี พระยามานูราชพา (อัน) ได้แต่งนิราศกวางดุ้ง เมื่อครั้งเดินทางไปเมืองจีน ทำให้คนไทยรู้จักวรรณกรรมนิราศมากขึ้นอีก จนกระทั่งถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ คนไทยก็รู้จักวรรณกรรมนิราศเป็นอย่างดี โดยเฉพาะวรรณกรรมนิราศที่เป็นบทประพันธ์ของพระสุนทรโวหารหรือสุนทรภู่ นับตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน กวีของไทยสืบสืบทอดวรรณกรรมนิราศต่อเนื่องกันมาได้ขาดสาย ในปี 2545 สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ได้เผยแพร่วรรณกรรมนิราศเมืองไทยอันเป็นวรรณกรรมร่วมสมัย

จำนวน 4 เล่ม มีชื่อว่า นิราศเมืองไทย ภาคกลาง นิราศเมืองไทย ภาคใต้ นิราศเมืองไทย ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และนิราศเมืองไทย ภาคเหนือ ในแต่ละเล่มประกอบด้วยวรรณกรรมนิราศเรื่องย่อยตามจำนวนจังหวัดของภูมิภาคนั้น โดยกวีที่แต่งนิราศละเรื่องมักเป็นชาวพื้นถิ่นแต่ละจังหวัด รูปแบบคำประพันธ์เป็นกลอนนิราศในทำนองของสุนทรภู่ ส่วนเนื้อหาจะแตกต่างกันไปตามข้อมูลสำคัญทางประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ และวัฒนธรรมของแต่ละจังหวัด เมื่อพินิจในภาพรวม แลเห็นว่าวรรณกรรมนิราศทุกเรื่อง มีคุณค่าทางวรรณศิลป์และคุณค่าทางสังคมอันประมาณมิได้

ผู้ศึกษาหยิบยกรวมวรรณกรรมนิราศจากหนังสือนิราศเมืองไทยทั้ง 4 เล่ม เล่มละ 1 เรื่อง มาอ่านอย่างละเอียด แล้วมุ่งวิเคราะห์วิจารณ์ โดยยึดเอา “สารัตถะ” ของแต่ละเรื่องเป็นตัวตั้ง จากนั้นพิจารณาค้นหาคำตอบว่า สารัตถะและรูปแบบการนำเสนอสารัตถะในส่วนรวมและส่วนย่อยเป็นอย่างไร อันจะเป็นประโยชน์บางประการแก่ผู้สนใจทั่วไป หัวข้อหลักของบทความนี้ประกอบด้วย 5 ประเด็น ได้แก่ จุดมุ่งหมายในการวิเคราะห์วิจารณ์ ข้อมูลที่ใช้ในการวิเคราะห์วิจารณ์ แนวคิดที่ใช้ในการวิเคราะห์วิจารณ์ สารัตถะในวรรณกรรมนิราศพื้นถิ่นร่วมสมัย และรูปแบบการนำเสนอสารัตถะของวรรณกรรมนิราศพื้นถิ่นร่วมสมัย มีรายละเอียดแต่ละประเด็น ดังนี้

จุดมุ่งหมายในการวิเคราะห์วิจารณ์

1. เพื่อวิเคราะห์วิจารณ์สารัตถะของวรรณกรรมนิราศ
2. เพื่อวิเคราะห์วิจารณ์รูปแบบการนำเสนอสารัตถะของวรรณกรรมนิราศ

ข้อมูลที่ใช้ในการวิเคราะห์วิจารณ์

เกณฑ์การคัดเลือกข้อมูล และข้อมูลที่ใช้ในการวิเคราะห์วิจารณ์ มีดังนี้

1. เกณฑ์การคัดเลือกข้อมูล

จากวรรณกรรมนิราศ 4 เล่ม คือ นิราศเมืองไทย ภาคกลาง นิราศเมืองไทย ภาคใต้ นิราศเมืองไทย ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และนิราศเมืองไทย ภาคเหนือ ผู้ศึกษาคัดเลือกมาเล่มละ 1 เรื่อง โดยเรื่องที่คัดเลือกนั้นเป็นวรรณกรรมนิราศของจังหวัดใหญ่ในแต่ละภูมิภาค ทั้งผู้ศึกษามีรู้และรอบรู้เกี่ยวกับจังหวัดนั้น อย่างใดอย่างหนึ่ง

คือ เป็นภูมิลำเนา เป็นแหล่งศึกษา หรือเคยไปท่องเที่ยวมาแล้ว เพื่อจะได้วิเคราะห์วิจารณ์ ได้อย่างถูกต้องและมีเหตุผล

2. ข้อมูลที่ใช้วิเคราะห์วิจารณ์

2.1 นิราศเชิงทราย ผู้แต่งคือ วาสนา บุญสม แต่งเป็นกลอนนิราศ ความยาว 50 บท

2.2 นิราศอุบลราชธานี ผู้แต่งคือ นพดล จันทรเพ็ญ แต่งเป็นกลอนนิราศ ความยาว 64 บท

2.3 นิราศกรุงเทพมหานคร ผู้แต่งคือ นภลัย สุวรรณธาดา แต่งเป็นกลอนนิราศ ความยาว 50 บท

2.4 นิราศสุราษฎร์ธานี ผู้แต่งคือ อาจิม จันทรมพร แต่งเป็นกลอนนิราศ ความยาว 62 บท

แนวคิดที่ใช้ในการวิเคราะห์วิจารณ์

การวิเคราะห์วิจารณ์วรรณกรรมนิราศพื้นถิ่นทั้ง 4 เรื่องนี้ มุ่งวิเคราะห์ ใน 2 ประเด็น คือ สารัตถะและรูปแบบการนำเสนอ โดยอาศัยแนวคิด 2 ประการ คือ ความรู้ในตัวบท และความรู้นอกตัวบท มีสาระสำคัญดังนี้

1. ความรู้ในตัวบท

ความรู้ที่ปรากฏในบทนิราศทั้ง 4 เรื่องนั้น มี 3 ลักษณะ ได้แก่ รูปแบบ เนื้อหา และภาษากับการใช้ภาษา

รูปแบบฉันทลักษณ์ที่กวีประพันธ์หรือยกรอนมีแบบเดียว คือ กลอนนิราศ มีลักษณะทั่วไปเหมือนกับกลอนแปดหรือกลอนสุภาพ แต่ขึ้นต้นวรรครับ และจบบทประพันธ์ ด้วยคำว่า “เออ” (Songthong & Phurahong, 1998, pp. 146, 167)

เนื้อหาของประพันธ์ที่เป็นข้อเท็จจริงและข้อคิดเห็น ข้อเท็จจริง คือ สารประเภท ที่รายงานให้ทราบถึงความเป็นจริงต่าง ๆ อาจเกี่ยวกับคน สัตว์ วัตถุ เหตุการณ์ หรืออะไรก็ตามที่อยู่ในสภาพอย่างหนึ่งอย่างใด ส่วนข้อคิดเห็น คือ สารประเภทที่แสดงถึงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในจิตของผู้ส่งสาร อาจเป็นความรู้สึก ความเชื่อ หรือแนวคิด ที่ผู้ส่งสารมีต่อสิ่งใด

สิ่งหนึ่ง (Yamaphai, 2019, pp. 1-24, 1-25) ทั้งนี้ ในการเลือกสรรความที่จะกล่าว กวีต้องเข้าใจหยิบสิ่งเด่นที่เห็นจับใจมากแล้ว จะต้องรู้ว่าควรพูดอะไรมาน้อยเพียงใด (Na Nakhon (1966, p. 20)

2. ความรู้นอกตัวบท

ความรู้ความคิดที่ไม่ปรากฏในตัวบท แต่นำมาใช้เป็นแนวคิดในการศึกษาครั้งนี้ ประกอบด้วยประวัติและภูมิหลังของกวี และแนวคิดการวิเคราะห์วิจารณ์วรรณกรรม

ความรู้ว่าด้วยประวัติและภูมิหลังของกวีนั้น ในที่นี้หมายถึงกวี 4 คน ได้แก่ वासना บุญสม, นพดล จันทรพิพิธ, นภลัย สุวรรณธาดา และอาจิณ จันทรัมพร กวีทั้ง 4 คนนี้ นอกจากเป็นชาวพื้นถิ่นแต่ละถิ่นโดยตรงแล้ว ยังเป็นผู้รู้เชี่ยวชาญในงานประพันธ์เป็นอย่างดี มีผลงานการประพันธ์ทั้งร้อยแก้วร้อยกรองหลาย

แนวคิดการวิเคราะห์วิจารณ์วรรณกรรม คือ วัสดุของวรรณกรรมเป็นภาษาที่ ประกอบกันในเรื่องร้อยกรอง การประกอบวัสดุในวรรณกรรม สามารถพิจารณาเชื่อมโยงกับ ประเภทของงานและความนิยมในแต่ละสมัย การศึกษารูปแบบ คือ การศึกษาวัสดุและการ ประกอบวัสดุตามกติกา หรือแบบที่กำหนดกันในงานแต่ละประเภท โดยพยายามค้นหาความ ประสานกันของแบบแผนที่กำหนดไว้ กับฝีมือของศิลปินผู้สร้างงานแต่ละบุคคล รูปแบบคือรูปศิลปะหรือสื่อที่ใช้แสดงออกซึ่งโลกทัศน์ของผู้ประพันธ์ (Chitchamnong, 2013, pp. 208, 216)

สารัตถะในวรรณกรรมนิราศพื้นถิ่นร่วมสมัย

หลังจากได้อ่านวรรณกรรมนิราศพื้นถิ่นร่วมสมัยทั้ง 4 เรื่อง จนเข้าใจเนื้อหา อย่างละเอียดถี่ถ้วนแล้ว ผู้ศึกษาได้พิจารณาจำแนกสารัตถะหรือเนื้อหาหลัก โดยใช้วิธี แยกแยะเนื้อหาหยาบก่อน แล้วจึงรวมเนื้อหาหยาบนั้นเข้าเป็นเนื้อหาหลัก

จากกระบวนการข้างต้น สามารถจำแนกสารัตถะในวรรณกรรมนิราศพื้นถิ่น ร่วมสมัยทั้ง 4 เรื่อง ได้ 3 ประเด็น คือ สารัตถะปัจเจก สารัตถะสังคมกับวัฒนธรรม และสารัตถะเหนือสภาวะสัมผัสด้วยการมองเห็น มีรายละเอียดดังนี้

1. สารัตถะปัจเจก

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554 อธิบายว่า ปัจเจก หมายถึง เฉพาะตัว เฉพาะบุคคล (Royal Institute, 2013, p. 732) สรรพสิ่งที่เป็นปัจเจกอาจจำแนกได้ 2 ชนิด คือ ธรรมชาติกับสิ่งของ ทั้งสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิต ธรรมชาติที่มีชีวิต เช่น คน สัตว์ และพืชพรรณ เป็นต้น ธรรมชาติที่ไม่มีชีวิต เช่น ภูเขา หิน และแม่น้ำ เป็นต้น ส่วนสิ่งของ เช่น เสื้อผ้า โต๊ะ และเก้าอี้ เป็นต้น

จากการศึกษาพบว่านิราศ 2 เรื่อง คือ **นิราศอุบลราชธานี** และ **นิราศสุราษฎร์ธานี** กวีกล่าวถึงสารัตถะปัจเจก กล่าวคือ **นิราศอุบลราชธานี** กล่าวถึงเสือในสวนเสือ และ **นิราศสุราษฎร์ธานี** กล่าวถึงเรือเฟอร์รี่และเรือหาปลา

ใน **นิราศอุบลราชธานี** กวีกล่าวถึงเสือในสวนเสือที่อำเภอตระการพืชผล สวนเสือแห่งนี้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวซึ่งมีบุคคลเป็นเจ้าของ นักท่องเที่ยวเข้าไปชมเสือมากกว่ากระทำกิจอย่างอื่น ดังนั้นกวีจึงกล่าวถึงเสือในสวนเสือไว้ในบทประพันธ์ ความว่า

ถึงตระการพืชผลคนรู้จัก
พาไปเที่ยวสวนเสือเพื่อชื่นชม

มาถามทักใกล้ชิดสนิทสนม
ตามคมเขี้ยวขาวขาวดุอาการ
(Janphen, 2002, p. 130)

ใน **นิราศสุราษฎร์ธานี** กวีกล่าวถึงเรือเฟอร์รี่ซึ่งเป็นเรือโดยสารขนาดใหญ่ ล่องไปมาระหว่างแผ่นดินใหญ่ในพื้นที่จังหวัดสุราษฎร์ธานีกับพื้นที่อำเภอเกาะสมุย ดังบทประพันธ์ว่า

ย้อนกลับมาเป็นช่วงตอนคือตอนสัก
รอเดินทางไปสมุยคุยอีกที
ไม่หุยนานจะใคร่ผ่านไปเยือนเกาะ
โดยสารเรือเฟอร์รี่จำเ

ที่ผ่านกันได้เจอเรือเฟอร์รี่
อำเภอนี้ที่หมายชายทะเล
เป็นอันเหมาะเที่ยวไปไกลเกล
พอได้เวลาล่องในท้องธาร

(Jantharamphorn, 2002, p. 97)

2. สารัตถะสังคมและวัฒนธรรม

สรรพสิ่งอันเป็นสมบัติส่วนรวม เป็นมรดกทางสังคมและวัฒนธรรมของชาติ ไม่มีใครคนใดคนหนึ่งเป็นเจ้าของ ประชาชนคนไทยเป็นเจ้าของร่วมกัน มีกล่าวถึงอย่างหลากหลายในวรรณกรรมนิราศพื้นถิ่นร้อยกรองร่วมสมัยทั้ง 4 เรื่อง จำแนกได้ 2 กลุ่ม

คือ สารัตถะสังคม และสารัตถะวัฒนธรรม ดังนี้

2.1 สารัตถะสังคม

สังคม หมายถึง คนที่อยู่ด้วยกันในอาณาบริเวณหนึ่ง มีการกระทำสัมพันธ์ตามแบบอย่างการดำรงชีวิตที่กำหนดขึ้นและยึดถือร่วมกัน และมีความรู้สึกผูกพันว่าเป็นพวกเดียวกัน แยกได้จากพวกอื่น (Saihoo, 2019, pp. 1-6) สารัตถะสังคมที่ปรากฏในนิราศกรุงเทพมหานคร นิราศเชียงราย นิราศสุราษฎร์ธานี และนิราศอุบลราชธานี จำแนกได้ 3 กลุ่ม คือ ธรรมชาติสาธารณะ สิ่งก่อสร้างสาธารณะ และกลุ่มชนกับการดำรงชีวิต ดังนี้

2.1.1 ธรรมชาติสาธารณะ วรรณกรรมนิราศพื้นถิ่น 3 เรื่อง คือ นิราศเชียงราย นิราศสุราษฎร์ธานี และนิราศอุบลราชธานี และมีเนื้อหากล่าวถึงธรรมชาติสาธารณะชัดเจนกว่านิราศกรุงเทพมหานคร เพราะความเป็นท้องถิ่นสุราษฎร์ธานี อุบลราชธานี และเชียงราย จะอุดมสมบูรณ์ด้วยธรรมชาติ ในขณะที่กรุงเทพมหานคร เป็นเมืองหลวง ธรรมชาติจึงไม่อุดมสมบูรณ์เท่าในท้องถิ่น ธรรมชาติสาธารณะที่กล่าวถึง เช่น แหล่งน้ำ พืชพรรณ สัตว์ พื้นที่ยกระดับและเกาะแก่ง เป็นต้น

เนื้อหาที่กล่าวถึงแหล่งน้ำ พบว่านิราศสุราษฎร์ธานีเพียงเรื่องเดียว กล่าวถึงแหล่งน้ำทะเล ด้วยว่าสุราษฎร์ธานีเป็นพื้นที่ในภาคใต้ติดทะเล ส่วนแหล่งน้ำประเภทแม่น้ำ ลำคลอง ห้วย หนอง บึง และน้ำตก จะปรากฏกล่าวถึงในวรรณกรรมนิราศพื้นถิ่นทั้ง 4 เรื่อง เพราะพื้นที่ทุกพื้นถิ่นของไทย ล้วนมีแหล่งน้ำลักษณะข้างต้น

ตัวอย่างที่กล่าวถึงทะเลและหาดทรายในนิราศสุราษฎร์ธานี เช่น

ท้องทะเลเวหาแหล่งฟ้ากว้าง

เดินเหยาะย่างบนหาดทองที่มองเห็น

ไปแหลมโพธิ์เที่ยวเพลินเดินชมหาด

คลื่นซัดสาดเป็นทิวริ้วสลอน

รอเดินทางไปสมุญคุยอีกที

อำเภอนี้ที่หมายชายทะเล

หาดทรายขาวยาวโล่งเป็นโค้งลง

บอกตรงตรงนำเดินคงเพลินดี

(Jantharamphorn, 2002, pp. 95, 97)

ตัวอย่างที่กล่าวถึงแม่น้ำ เช่น แม่น้ำโขง ปรากฏในนิราศ 2 เรื่อง คือนิราศเชียงราย และนิราศอุบลราชธานี เพราะแม่น้ำโขงเป็นแม่น้ำสายสำคัญ ไหลผ่านจังหวัดเชียงราย กับจังหวัดอุบลราชธานี ด้วยเหตุนี้จึงกล่าวถึงแม่น้ำโขง ดังความในนิราศเชียงรายกล่าวถึงแม่น้ำโขงที่เชียงของว่า

ครั้นเข้าเขตเชียงของมองบ้านเรือน
ลี้มรสชาติหวานมันพันธุ์ปลาบึก

ลำน้ำโขงรับแสงเดือนต่างเพื่อนแท้
เก็บบันทึกความภูมิใจถึงวัยแก่

(Bunsom, 2002, p. 14)

เนื้อหาที่กล่าวถึงพื้นดินหรือพื้นที่ยกระดับและเกาะแก่ง เช่น ภูเขา ภูเขา ดอย เนิน มอ โคก เกาะ และแก่ง มักปรากฏในนิราศสุราษฎร์ธานี นิราศอุบลราชธานี และนิราศเชียงราย ส่วนนิราศกรุงเทพมหานคร มิได้กล่าวถึง เพราะตามสภาพทางภูมิศาสตร์ กรุงเทพมหานครมีพื้นที่เป็นพื้นดินหรือพื้นที่ยกระดับและเกาะแก่งมีไม่มากเท่าสุราษฎร์ธานี อุบลราชธานี และเชียงราย

ตัวอย่างเช่นในนิราศสุราษฎร์ธานี กล่าวถึงหินตากับหินยายที่เกาะสมุย หินตามีลักษณะคล้ายเครื่องเพศชาย ส่วนหินยายมีลักษณะคล้ายเครื่องเพศหญิง ดังความว่า

เที่ยวหินตาทินยายริมท้ายเกาะ หมายถึงเฉพาะเที่ยวให้สุขสนุกสนาน
เอาก้อนหินสองก้อนแต่ก่อนกาล นำรำคาญเป็นเครื่องหมายชายสตรี
หากแต่ดูเต็มตามองท่าศิลป์ อย่าใช้จินตนาคิดเรื่องอดีต
ที่ก้อนโผล่โผล่แหลมแถมเมฆี มองอีกทีอย่างคิดถึงว่าลึงค์ชาย
ส่วนอีกก้อนที่แยกแต่กระแหง ไยเสสสร้างมองไปที่มีความหมาย
เป็นก้อนหินธรรมชาติอย่าทำลาย ใจสลายไม่หมกมุ่นจนกลาม

(Jantharamphorn, 2002, p. 98)

ในนิราศเชียงราย กล่าวถึงพื้นที่ดอยและภู แต่กล่าวเพียงสั้นๆ มิได้แสดงรายละเอียดในทำนองหินตาทินยายที่สุราษฎร์ธานี ตัวอย่างเช่น “ดอยผาตั้ง ภูชี้ฟ้า เวียงกาหลง” “‘เขาถ้ำพระ’ ธารน้ำรินถิ่นสายลม” “ขึ้นดอยแม่สลองราวलोंแก่ง” “หัวแม่คำดอยเด่น เช่นตราขู” และ “รักสวนรุกขชาติดอยช้างมูบ” (Bunsom, 2002, pp. 12-14) เป็นต้น

พืชพรรณอันหลายหลาก ล้วนแต่เป็นธรรมชาติสาธิตนั้น พบอย่างชัดเจนในวรรณกรรมนิราศพื้นถิ่น 3 เรื่อง คือ นิราศสุราษฎร์ธานี นิราศอุบลราชธานี และนิราศ

เชียงราย เนื่องจากพื้นที่สุราษฎร์ธานี อุบลราชธานี และเชียงราย อุดมสมบูรณ์ด้วยป่าไม้นั่นเอง โดยกวีกล่าวถึงต้นไม้ในป่าไม้ พรรณไม้และหญ้าในทุ่งหรือสาธารณะซึ่งมักเป็นสถานที่ท่องเที่ยว ที่พักผ่อนหย่อนใจของประชาชนในจังหวัดนั้นและประชาชนทั่วไป

ตัวอย่างเช่น **นิราศเชียงราย** กวีระบุชนิดของพรรณไม้ซึ่งพบเฉพาะที่เชียงรายหรือภาคเหนือ คือ ต้นชากระหรือดอกชากระว่า “มีลมแรงทะเลหมอกดอกชากระ” (Bunsom, 2002, p. 13) กล่าวถึงต้นบัวตองหรือดอกบัวตองว่า “ดอกบัวตองบานสะพรั่งทั้งหุบเขา” (Bunsom, 2002, p. 13) และกล่าวถึง “สวน” อันชื่อว่า “สวนสมเด็จพระยาหนองบัวใหญ่” (Bunsom, 2002, p. 12) อยู่ในเขตพื้นที่มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย แม้กวีจะไม่ระบุไว้ในสวนมีต้นไม้ก็ตาม แต่ขึ้นชื่อว่า “สวน” ย่อมจะอุดมไปด้วยต้นไม้นานาพรรณ ความจริงก็เป็นเช่นที่ว่านี้

ต้นไม้ในเขตชุมชนเมือง มีกล่าวถึงใน**นิราศอุบลราชธานี** และ**นิราศกรุงเทพมหานคร** แต่ใน**นิราศอุบลราชธานี**เรียกพื้นที่ดังกล่าวว่า “ทุ่ง” ชื่อว่า “ทุ่งศรีเมือง” ดังบทประพันธ์กล่าวว่า “มาถึงกลางอำเภอเมืองอันเรืองรุ่ง ก็เห็นทุ่งศรีเมืองเฟื่องไฉน... ทั้งต้นไม้ใบหญ้าน่ารื่นรมย์ เป็นสวนสาธารณะประทับใจ” (Janphen, 2002, pp. 126, 129) ขณะที่**นิราศกรุงเทพมหานคร** แต่เดิมก็เรียก “ทุ่ง” ชื่อว่า “ทุ่งพระเมรุ” ต่อมาเปลี่ยนมาเรียก “สนาม” ชื่อว่า “สนามหลวง” กวีกล่าวถึงสนามหลวงให้มีเนื้อหาหลายมิติว่า ต้นมะขามที่ปลูกไว้รายรอบขอบสนาม ร้อยกว่าปีผ่านไป ก็โรยราลงตามกาล สรรพลึงมากมายซึ่งมีที่สนามหลวงล้วนเกี่ยวข้องโยงใยกัน แม้บางอย่างจะมีใช้สิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ แต่มีปฏิสัมพันธ์กับสนามหลวงจนมิอาจแยกออกจากกันได้ เพราะกวีกล่าวอธิบายไว้อย่างมีเอกภาพ เช่น แม่พระธรณีบีบมวยผม ศาลอาญา และศาลฎีกา เป็นต้น ดังบทประพันธ์ที่กวีกล่าวไว้ว่า

เดินข้ามไปสนามหลวงของปวงชน	“ทุ่งพระเมรุ” นามดลแต่เดิมมา
ที่รายรอบคือมะขามสนามหลวง	ร้อยปีล่วงโรยรำน่าสงสาร

.....	
อุทกธารชานไฉไลลิ่วลิ	จากแม่พระธรณีบีบมวยผม

.....	
กราบกรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์	ทรงประสิทธิ์สยามหลักพิพากษา
พระรูปล้ำตระหง่านศาลอาญา	ศาลฎีกาพิทักษ์สิทธิ์ชีวิตไทย

(Suwannathada, 2002, pp. 4-5)

2.1.2 สิ่งก่อสร้างสาธารณะ เมื่อได้วิเคราะห์วรรณกรรมนิราศทั้ง 4 เรื่อง พบว่า สิ่งก่อสร้างสาธารณะนั้น มีทั้งสิ่งก่อสร้างสมัยใหม่และสิ่งก่อสร้างทางโบราณคดี เป็นโบราณสถานและโบราณวัตถุ สิ่งก่อสร้างทั้งหมดนี้ ล้วนแต่เป็นสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญในแต่ละจังหวัด เช่น วัด พระตำหนัก และเขื่อน เป็นต้น ในวรรณกรรมนิราศพื้นถิ่นทั้ง 4 เรื่อง มีลักษณะเด่นของเนื้อหาที่กล่าวถึงสิ่งก่อสร้างสาธารณะแตกต่างกัน อาจเป็นเพราะบริบททางสังคมของแต่ละท้องถิ่นแตกต่างกัน

นิราศกรุงเทพมหานคร จะกล่าวถึงวัดและพระตำหนักละเอียดชัดเจนกว่านิราศเรื่องอื่น เนื่องจากกรุงเทพมหานครเป็นเมืองหลวง มีพระบรมมหาราชวังเป็นสถานที่สำคัญ มีคุณค่า และมีความหมายอันลุ่มลึกและกว้างขวางในทุกมิติ ทั้งด้านวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ การเมืองและการปกครอง เช่นกล่าวถึงพระตำหนักवासกรีที่ประทับของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมาภิไธยวชิราวุธ ที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ว่าเป็นสถานที่ประชุม ชุมชน หรือพบปะกันของกวีในสมัยก่อน และกล่าวถึงพระบรมมหาราชวังว่า ภายในพระบรมมหาราชวังมีพระที่นั่งบรมพิมาน พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท และพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ชื่อประตูพระบรมมหาราชวัง 12 ชื่อ สัมผัสคล้องจองกัน และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนครที่สะสมสมบัติไทยสมัยโบราณ ดังบทประพันธ์ว่า

เยี่ยมตำหนักสมเด็จฯ พระปรมาภิไธย ทรงลิขิตกาพย์ฉันทประพันธ์ศรี
ชื่อวังตามพระนามว่าवासกรี “บ้านกวี” แต่ก่อนนักกลอนมา

ออกจากวัดชมวังดังสวรรค์ มีสามชั้นพระราชฐานโอฬารศรี
พระที่นั่งบรมพิมานตระการมี ทั้งจักรี ดุสิต พิพิธรมย์
ประตูวังชื่อคล้องลิบสองแห่ง ครูให้แข่งจำลองท่องกันชม
ก่อนจะจากพระราชวังยังแฉะชม ที่สะสมสมบัติไทยสมัยโบราณ

(Suwannathada, 2002, p. 4)

ในนิราศเชียงราย กวีกล่าวถึงพระตำหนักคอยตุงที่ประทับของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ว่าเป็นพระตำหนักบนคอยตุง มีดอกไม้บานสะพรั่ง ดังความว่า “หวานตำหนักคอยตุงแม่นเทียบแดนฟ้า มวลบุปผาสะพรั่งเฌอวังทอง” (Bunsom, 2002, pp. 11, 12)

นิราศอุบลราชธานีกับนิราศสุราษฎร์ธานี มีเนื้อหากล่าวถึงสิ่งก่อสร้างลักษณะเดียวกัน นั่นคือเขื่อน เป็นทั้งแหล่งผลิตกระแสไฟฟ้าและแหล่งท่องเที่ยวสำคัญของจังหวัด เช่นใน**นิราศอุบลราชธานี** กล่าวถึงเขื่อนสิรินธรที่อำเภอสิรินธร สร้างขึ้นเพื่อเทิดพระเกียรติสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี กวีกล่าวว่าเขื่อนนี้สร้างกันแม่น้ำมูล เพื่อผลิตกระแสไฟฟ้าเป็นหลัก บริเวณเขื่อนปลูกต้นบานบุรี ออกดอกเหลืองอร่าม และมีพระตำหนักที่ประทับของสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีอีกด้วย ดังบทประพันธ์ว่า

ไพลเชื่อมก้นน้ำเย็นฉ่ำชื่น	ไผ่ดูลิ้นฟองใสดอกไม้คลี่
เป็นแหล่งผลิตกระแสไฟฟ้าให้ปฐพี	ชลประทานบานบุรีจรลเรือง
เขาก่อสร้างเป็นเขื่อนหินแกนดินเหนียว	ก้นลำโดมลดเลี้ยวอันลือเลื่อง
เป็นสาขาแม่น้ำมูลพูนประเทือง	ทะเลสาบอาบเมืองดูเพื่องงาม
สิรินธรเทิดพระเกียรติละเมียดฟ้า	พระเทพฯ ราชสุดาส่งสยาม
บุญแผ่นดินปิ่นฟ้ามาเยี่ยมยาม	ตำหนักนามสิรินธรบรรวยเวียง

(Janphen, 2002, pp. 128-129)

นิราศสุราษฎร์ธานีกล่าวถึงเขื่อนสำคัญคือเขื่อนรัชชประภา อยู่ที่อำเภอบ้านตาขุน แต่เดิมเรียกว่าเขื่อนเชี่ยวหลาน ต่อพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร พระราชทานนามใหม่ว่า “เขื่อนรัชชประภา” เป็นเขื่อนผลิตกระแสไฟฟ้าและกักเก็บน้ำเพื่อการเกษตร ดังบทประพันธ์ว่า

อำเภอหนึ่งนามว่าบ้านตาขุน	คนเคยคุ้นเขื่อนเดียวชื่อเชี่ยวหลาน
สมเด็จพระภูมิพลฯ พระราชทาน	นามตระการไว้ชั่วรัชชประภา
พวกชาวบ้านในตำบลชนบท	ไม่รันทดเรื่องวารินทรในถิ่นท่า
ประโยชน์จากเขื่อนใหญ่มีนานา	ราษฎร์สุดปราโมทย์ปลื้มลิ้มไม่ลง

(Jantharamphorn, 2002, p. 98)

2.1.3 กลุ่มชนกับการดำรงชีวิต เนื้อหาเกี่ยวกับผู้คนหรือกลุ่มชนที่กล่าวถึงในวรรณกรรมนิราศร่วมสมัยนั้น จากการศึกษาพบว่า มีกล่าวถึงใน**นิราศเชียงราย** **นิราศอุบลราชธานี** และ**นิราศสุราษฎร์ธานี** แต่ไม่กล่าวถึงใน**นิราศกรุงเทพมหานคร** เพราะจังหวัดเชียงราย สุราษฎร์ธานี และอุบลราชธานี เป็นจังหวัดพื้นถิ่นในภูมิภาค วิถีชีวิต

แบบพื้นถิ่นไทยแท้ของผู้คนมีความหลากหลาย มีเสน่ห์และมีคุณค่าเชิงการท่องเที่ยว กวีจึงกล่าวถึงไว้อย่างชัดเจน ส่วนกรุงเทพมหานครเป็นเมืองหลวง แม้ผู้คนอาจมีความหลากหลายก็จริง หากแต่เป็นวิถีไทยเชิงประยุกต์สมัยใหม่มากเกินไป กวีจึงไม่กล่าวถึง เพราะกวีอาจมีจุดมุ่งหมายที่จะกล่าวถึงวังและวัดซึ่งเป็นสถานที่สำคัญในระดับชาติ ให้สอดคล้องกับคำขวัญประจำกรุงเทพมหานครที่ว่า “กรุงเทพฯ ดุจเทพสร้าง เมืองศูนย์กลางการปกครอง วัดวังงามเรืองรอง เมืองหลวงของประเทศไทย”

ในนิราศเชียงราย กล่าวถึงกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลาย ชนแต่ละกลุ่มมีวิถีชีวิตและอัตลักษณ์ที่ชัดเจน กวีกล่าวถึงกลุ่มชาติพันธุ์มูเซอ เย้า ไทยใหญ่ ม้ง จีนฮ่อ กะเหรี่ยง ลีซอ ลื้อ อีเก้อ และแม้ว ว่าต่างก็ได้พึ่งพระบรมโพธิสมภารของพ่อขุนเม็งรายมหาราช พระมหากษัตริย์ในอดีตแห่งเมืองเชียงราย กลุ่มชนดังกล่าวส่วนหนึ่งตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ดอยหัวแม่คำ ตำบลเทอดไทย อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย ใช้ชีวิตอย่างเรียบง่าย ยึดมั่นในศีลธรรมท่ามกลางหุบเขา ดังความว่า

ไหว้พ่อขุนเม็งรายมหาราช
เย้า กะเหรี่ยง ลีซอ ลื้อ ถิ่นเคารพ

เด่นผาดอนสาวรีย์ที่สงบ
อีเก้อ แม้ว ม้ง นบสยบพระองค์

บ้านเทอดไทยชาวเขาเข้าพำนัก
หัวแม่คำดอยเด่นเช่นตราขู
ดอกบัวตองบานสะพรั่งทั้งหุบเขา
พิศทิวทัศน์ระยิบทองส่องน้ำ

ต่างยึดหลักความเรียบง่ายอาศัยอยู่
หลายชนเผ่าเข้าเรียนรู้อุดมธรรม
“มูเซอ เย้า ไทยใหญ่ ม้ง คงขึ้นฉ่ำ
แลฟ้าสูงแผ่นดินต่ำตามครรลอง
(Bunsom, 2002, pp. 11, 13)

นอกจากนี้ในนิราศเชียงราย กวีกล่าวถึงกลุ่มชาติพันธุ์จีนฮ่อที่ตั้งบ้านเรือนอาศัยอยู่กันเป็นหมู่บ้าน ปลุกซาเขียว และกล่าวถึงกลุ่มชนไทยพื้นถิ่นชาวเชียงรายกลุ่มหนึ่งประกอบอาชีพค้าขายไม้ผลที่เพาะปลูกในท้องถิ่น คือ ลิ้นจี่ และสับปะรดนางแล ธุรกิจการค้าผลไม้ได้กำไรน้อย พ่อค้าแม่ขายหน้าตาไม่สดชื่น เพราะขาดการส่งเสริมจากภาครัฐ ดังบทประพันธ์ว่า

ชาวจีนฮ่อสร้างหมู่บ้านผูกพันระ

ร่วมปลูกคละซาเขียวทั่วเขตคาม

เห็นลั่นจี่ชวนลงลิ้มริมทางผ่าน	แวะเวียนย่านแม่ค้ำนั่งหน้าหงอย
บ่นอุบอิบซื้อขายกำไรร้อย	ลับปรตนาวงแลพลอยด้อยค่าลง
ผลไม้คู่เมืองเคยเฟื่องฟู	เกินพุงราคาน่าพิศวง
ผองชาวไร่ชาวสวนล้วนพะวง	รัฐบาลเร่งเสริมส่งหรือหลงลืม

(Bunsom, 2002, p. 13)

ในนิราศอุบลราชธานี ก็กล่าวถึงที่อำเภอพิบูลมังสาหาร ชนกลุ่มชนชาวไทย-ลาว ประกอบอาชีพเกษตรกรรมปลูกข้าว กลุ่มผู้หญิงรวมกลุ่มกันเป็นกลุ่มแม่บ้านทอผ้าไหม เป็นสินค้า นอกจากนั้นที่ช่องเม็ก พรหมแดนด้านไทย-ลาว อำเภอสิรินธร แม่ค้าชาวไทย-ลาว ค้าขายสินค้ากันอย่างคึกคัก ที่ด่านตรวจคนเข้าเมืองนี้มักไม่ค่อยเข้มงวดเรื่องการตรวจคนเข้าออกผ่านแดนเท่าไรนัก ดังบทประพันธ์ว่า

เห็นสาวสาวมาชุมนุมกลุ่มแม่บ้าน	เมื่อพ้นงานทำนาทอผ้าไหม
ก็กระตูกกิ้งกั้งดังไปไกล	ทุกทุกได้ทุนเรือนมีเพื่อนทอ
.....	
เข้าพิบูลมังสาหารข้าวสารหอม	รักษาพร้อมอุปถัมภ์ผล
เกษตรกรรมนำชัยไม่อัปยศ	เกษตรรอตทอนสร้างผลงาน
.....	
แม่ค้าไทยแม่ค้าลาวทั้งสาวแก่	ต่างแข่งแข่งเสียงเรียงสลับ
สินค้าแปลกแปลกพบครบวงจร	สตางค์ทองอย่างลืมนับปลื้มใจ
ด่านตรวจคนช่องเม็กเล็กเล็กนั้น	มันสำคัญแน่นั่นแค่นั้น
เห็นแต่คนวนเวียนลับเปลี่ยนไป	ไม่เห็นใครถูกตรวจปวดฤดี

(Janphen, 2002, pp. 127-129)

ในนิราศสุราษฎร์ธานี ประชาชนในพื้นที่ประกอบเกษตรกรรม ทำไร่ ทำนา ทำน้ำตาลโตนด และทำประมง ก็กล่าวถึงการทำน้ำตาลโตนดของชาวบ้านอำเภอท่าฉาง ก่อนข้างละเอียดยว่า ผู้ชายจะแบกพะองไปประกบพาดกับต้นโตนด หัวกระบอกลอยขึ้นไป รองรับน้ำจากต้นตาล นำมาเคี่ยวนเป็นน้ำตาลแข็งหรือน้ำตาลปึก แล้วนำไปขายได้ราคาดี ส่วนชาวบ้านที่เป็นชาวประมง จะใช้เรือเล็กออกทะเลหาปลาหอย ส่วนนักธุรกิจนายทุน ก็ประกอบกิจการเรือเฟอร์รี่ข้ามฟากจากแผ่นดินใหญ่ไปยังเกาะใหญ่ คือ เกาะสมุย ดังบทประพันธ์ว่า

ไปท่าฉางห่างอีกนิตทางทิศเหนือ	ไม่รกรื้อเรือนบ้านย่านเคหา
ราษฎรมากมายทำไร่นา	มีสินค้าขึ้นชื่อคือน้ำตาล
พวกผู้ชายแข่งกว่าท่าขยัน	แทบทุกวันแบกฟองไปตรฐาน
ประกอบต้นโตนดที่โปรดปราน	ปีนทะยานห้อยกระบอกล้มหลอกลตา
ขึ้นไประองน้ำหวานแห่งตาลเชื้อ	เคี้ยวจนเนื้อเหนียวแน่นดุงแผ่นผา
แล้วก็นำออกขายได้ราคา	ได้เงินตราเลี้ยงครอบครัวอยู่ทั่วกัน

เห็นเรือเล็กไปมาหาปลาหอย เทียวแล่นลอยเรียบเรียงเคียงขนาน
 เพอร์แล่นล่องโหนดโหนดทะยาน เปรียบข้างคลานเหยียบคลื่นผืนพะวง
 (Jantharamphorn, 2002, pp. 96-97)

2.2 สารัตถะวัฒนธรรม

วัฒนธรรม หมายถึง แบบอย่างการดำรงชีวิตที่กลุ่มหนึ่งกำหนดขึ้นและยึดถือร่วมกัน ประกอบด้วยวัสดุเครื่องใช้ไม้สอย ระเบียบกฎเกณฑ์ แบบแผนวิธีการ ความคิด ความเชื่อ ความหมายและคุณค่าที่คนในกลุ่มนั้นรับรู้ร่วมกันและร่วมใช้ เพื่อการอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม ที่มีลักษณะเฉพาะแยกได้จากกลุ่มอื่น (Saihoo, 2019, pp. 1-6) จากการวิเคราะห์วรรณกรรมนิราศพื้นถิ่นทั้ง 4 เรื่อง พบว่าในภาพรวมมีสารัตถะวัฒนธรรมที่เห็นได้อย่างชัดเจน 4 ด้าน ได้แก่ ศาสนาและคติความเชื่อ ประเพณี อาหาร งานศิลปกรรม มีรายละเอียดดังนี้

2.2.1 ศาสนาและคติความเชื่อ สังคมไทยมีความเชื่อและศาสนาปะปนกันหลายแบบ บางครั้งแยกไม่ออกว่าเป็นศาสนาใด ความเชื่อดั้งเดิมเรื่องผีสิงเทวดายังคงอยู่ และปรับเข้ากับสภาพความเปลี่ยนแปลงทางสังคม ส่วนศาสนาพราหมณ์กับพุทธก็ได้รับจากอินเดียมาตั้งแต่โบราณ (Assavavirulhakarn, 2011, pp. 294-295) จากการศึกษาวรรณกรรมนิราศทั้ง 4 เรื่อง พบว่าสารัตถะศาสนาและคติความเชื่อนั้นเกี่ยวกับข้อศาสนาพุทธ ศาสนาพราหมณ์ และความเชื่อดั้งเดิม โดยนำเสนอความเชื่อและการนับถือผ่านสิ่งก่อสร้างประเภทวัง วัด และเจดีย์บรรจุพระธาตุ มีปรากฏในวรรณกรรมนิราศทั้ง 4 เรื่อง หากแต่มีลักษณะเด่นแตกต่างกัน อาจเป็นเพราะบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่นแตกต่างกัน

นิราศกรุงเทพมหานคร กวีกล่าวถึงศาสนาและความเชื่อผ่านพระบรมหาราชวังกับวัดไว้ละเอียดชัดเจนกว่านิราศเรื่องอื่น ด้วยว่ากรุงเทพมหานครเป็นเมืองหลวง

มีความรุ่งเรืองทางวัฒนธรรมทางด้านงานสถาปัตยกรรมมากกว่าภูมิภาคอื่น เช่น ในพระบรมมหาราชวังมีวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ปราสาทพระเทพบิดร อุโบสถซึ่งมีพระแก้วมรกตอยู่ภายใน พระศรีรัตนเจดีย์สี่ทองสององค์ และรูปปั้นยักษ์ยืนเด่นตระหง่าน และที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามหรือวัดโพธิ์ กวีกล่าวถึงพระมหาเจดีย์สี่รัชกาลซึ่งเป็นมหาเจดีย์ขนาดใหญ่ 4 องค์ พระวิหารทั้งดงงามอันมีพระพุทธรูปไสยาสน์องค์ใหญ่อยู่ภายใน ดังบทประพันธ์ว่า

วัดพระศรีรัตนศาสดาราม	กระเดื่องนามคู่ฟ้าคู่บารมี
ปราสาทพระเทพบิดรมรรตน์	บรมรูปแปดกษัตริย์สถิตศรี
รูปปั้นสัตว์หิมพานต์ชั้นไพที	วันทนิพระเทพบิดรไทย
อุโบสถพราัยแพรวด้วยแก้วสี่	องค์มณีนรุตนาเจดจั่วไส
พระแก้วเกศแก้วทรงแก้วดวงใจ	คุ้มฉัตรชัยแก้วกษัตริย์ทูลกระพรวน

เจดีย์ทองสององค์ทรงคุณค่า	ขอยกขาระวังไว้มิให้สูญ
เฝ้าสมบัติวัดพระศรีฯ ทวีคุณ	ให้เพิ่มพูนศรีสง่าแห่งธานี

ออกจากวังชมวัดถัดถนน	วัดพระเชตุพนวิมลสถาน
พระเจดีย์สี่กษัตริย์สี่รัชกาล	พระวิหารงามตาศาลาราย
ประนมกราบพระพุทธรูปไสยาสน์	สองพระบาทประดับมุกดสุกฉาย
มงคลร้อยแปดประการอ่านอุบาย	เป็นลวดลายงามวิจิตรงามติดตา

(Suwannathada, 2002, pp. 3-4)

ในนิราศเชียงราย กวีกล่าวถึงพระธาตุและวัดซึ่งมีข้อสังเกตว่า ในพื้นที่ของบางวัดมีพระธาตุอยู่ในอาณาบริเวณ พระธาตุบางแห่งก็มีได้อยู่ในพื้นที่วัด ได้แก่ พระบรมธาตุเจดีย์ศรีนครินทราวุฒาสันตสิริ พระธาตุดอยดง และพระธาตุดอยเวา ส่วนวัดที่กวีกล่าวถึง เช่น วัดพระสิงห์ซึ่งเคยเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปสิหิงค์ วัดพระแก้วซึ่งเคยเป็นที่ประดิษฐานพระแก้วมรกต ตัวอย่างบทประพันธ์ว่า

พระบรมธาตุเจดีย์ศรีนครินทร	เหนือพรหมมินทร์สี่เหลี่ยมทองส่องโลกสาม
สันตสิริพิทักษ์ป่าสืบอาราม	ชาวโลกติดตริ้นนามยามเหลียวดู
แดนพระธาตุดอยดงสูงเสียดฟ้า	ขอเทพพาเพลงขลุ่ยโหมประโคมเสียง

วัดพระธาตุคุดยเวายอดเขาสูง

ลูกหลานจูงปู่ยามาตี๋มั่ว

ผ่านเที่ยววัดพระสิงห์...ผ่องอุโบสถ
ประคองเทพยดามือชั้นครู
เคยประดิษฐานพระพุทธรูป
ไม่ว่าหลับหรือตื่นล้วนชื่นชม
ลูกนนิไตรรัตน์เข้าวัดพระแก้ว
ฟ้าเคยผ่าเจดีย์ดั่งนิรมิต
ครั้งเจ้าสามฝั่งแกนครองแคว้นเหนือ
เคลื่อนสู่กรุงสูงส่งมงคลพิพัฒน์

น้อมประณตศิลป์ล้านนาครั้งยาปู่
หยุดยืนดูแดนเก่าเจ้ามหาพรหม
ทุกทุกสิ่งสัมผัสใจได้เหมาะสม
บนโลกกลมก็ยังมีที่บูชิต
ยลแสงแพรวพระหยกล้ำงมไพลฐ
ทวยราษฎร์พิศพระแก้วมรกตกำหนดชัด
พระแก้วเกื้อปกเกศเศวตฉัตร
องค์จำลองเคียงจังหวัดน่านมัสการ
(Bunsom, 2002, p. 11)

ในนิราศอุบลราชธานี กวีกล่าวถึงวัดมากกว่านิราศเชียงราย นิราศสุราษฎร์ธานี และนิราศกรุงเทพมหานคร แต่เนื้อหาที่กล่าว ไม่ละเอียดยกเว้นนิราศกรุงเทพมหานคร กวีจะกล่าวถึงลักษณะเด่นของบางวัดเพียงสั้นๆ เช่น วัดศรีอุบลรัตนาราม และวัดสุปฏิหาราม เป็นต้น ส่วนที่วัดป่าพง กวีกล่าวถึงอย่างละเอียดว่าเป็นวัดที่จำพรรษาของ พระโพธิญาณเถร (ชา สุภทฺโท) หรือหลวงพ่ocha แม้ท่านจะละสังขารไปแล้ว ศิษยานุศิษย์ ได้สร้างเจดีย์บรรจุอัฐิธาตุของท่าน รวมทั้งสร้างหุ่นขี้ผึ้งองค์ท่านเอาไว้ให้ประชาชน ได้สักการบูชา ดังบทประพันธ์ว่า

วณมาวัดศรีอุบลฯ ยลพระแก้ว
พระแก้วบุษราคัมผ่องอำไพ

งามเพริศแพรวเรือเรือแก้วเหลืองใส
ชนกราบไหว้บูชามาช้านาน

วัดสุปฏิหารามนามอุโฆษ
เป็นศิลป์จีนยุโรปแทรกงามแปลกตา

ด้วยมีโบสถ์โดดเด่นเป็นสง่า
คงคุณค่าสุขุมทุกมุมมอง

ถึงบ้านก่อก่อธรรมอันล้ำเลิศ
ดวงแก้วแห่งบ้านก่อหลวงพ่ocha
วัดป่าพงดงธรรมสกลค่ากล่าว
ถึงหลวงพ่ochaจากไปไม่เย็นยง

บ้านก่อเกิดพุทธรูปตรีวิสุทธิค่า
เป็นศูนย์รวมศรัทธาวัดป่าพง
ยินเรื่องราวชาวพุทธวิสุทธิล้น
ธรรมยังคงคุณค่าสง่างาม

เข้าไปกราบเจดีย์ที่ไว้ธาตุ
แล้วไปชมหุ่นขี้ผึ้งคะนิงความ
เหล่าครุฑธำมัญญ์ใหญ่ทั้งไทยเทศ
เป็นลูกศิษย์หลวงพ่อบุญอยู่ป่าขลุ่ย

บรรยากาศเงียบสนิทจนจิตหวน
ถึงเมื่อยามหลวงพ่อบุญอยู่คู่วัด
น้อมถือน้อมเพศสมณะปฏิบัติ
ต่างเคร่งครัดคำครุมีรู้คลาย

(Janphen, 2002, pp. 125-126)

นิราศสุราษฎร์ธานี มีเนื้อหากล่าวถึงวัด พระบรมพระธาตุ และรูปเคารพในศาสนา พราหมณ์ไว้หลายแห่ง ทั้งที่อำเภอพุนพิน อำเภอคีรีรัฐนิคม อำเภอเวียงสระ อำเภอไชยา และอำเภอท่าชนะ สำหรับที่อำเภอไชยา กวีกล่าวว่า เป็นเมืองเก่าสมัยศรีวิชัย มีพระบรมธาตุ สำคัญคือพระบรมธาตุไชยา สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรง พบพระปฏีมาโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรที่เมืองไชยา แล้วอัญเชิญไปประดิษฐานไว้ที่ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร นอกจากนี้ กวีกล่าวถึงวัดสำคัญที่อำเภอไชยา คือ สวน โมกขพลาราม เป็นศูนย์รวมการศึกษาเผยแผ่ธรรมะในระดับชาติและนานาชาติ ดังบท ประพันธ์ว่า

ขึ้นไปเหนือเพื่อเที่ยวเลี้ยวไกล
เป็นเมืองเก่าโบราณมานานครั้น
มีพระบรมธาตุผดุงยอด
กรมดำรงฯ นักปราชญ์ของชาติไทย
อวโลกิเตศวรโพธิสัตว์
ทรงรับรดลงจากหลังคชา
เยี่ยมสวนโมกข์พลารามนามอวาส
เผยแผ่ธรรมนำชีวิตมอปปจิตใจ

อำเภอไชยานิเวศน์ที่เขตชั้น
ย้อนถึงชั้นธานีศรีวิชัย
งามตลอดกระทบช่วงดวงไถ่
สุดดีใจได้พบพระปฏีมา
องค์สันตติเอกร่วมงามหนักหนา
ชวนทานำมั่งสู่กรุงไกร
ท่านพุทธทาสเคยพำนักอาศัย
จนก้าวไกลศาสนายู่ถาวร

(Jantharamphorn, 2002, p. 97)

2.2.2 ประเพณี จากที่ได้วิเคราะห์สาระเกี่ยวกับประเพณีในวรรณกรรมนิราศ พื้นถิ่นทั้ง 4 เรื่อง พบว่านิราศเชียงรายกับนิราศอุบลราชธานีเท่านั้นที่กวีกล่าวถึงประเพณี ในเฉพาะพื้นถิ่นและประเพณีร่วมของสังคมไทย

ในนิราศเชียงราย กวีกล่าวถึงประเพณีไหว้สาแม่ฟ้าหลวง เป็นประเพณีประจำปี ของพื้นถิ่นจังหวัดเชียงราย จัดขึ้นเพื่อน้อมรำลึกพระมหากรุณาธิคุณในสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ดังบทประพันธ์ว่า

แต่ละปีมีให้สาแม่ฟ้าหลวง
ขบวนแห่สักการะร่วมประชัน

ราษฎรทั้งปวงปลาบปลื้มยิ่งพระมิ่งขวัญ
ตุงสะบัดสู่สวรรค์วันทนา
(Bunsom, 2002, p. 12)

นอกจากนี้ ใน**นิราศเชียงราย** กวียังกล่าวถึงประเพณีสงกรานต์ ซึ่งเป็นประเพณีไทยที่โดยทั่วไปจะจัดกันทั่วทุกภูมิภาค แต่ที่จังหวัดเชียงรายกวีกล่าวถึงงานประเพณีสงกรานต์ที่อำเภอเชียงของ ดังบทประพันธ์ว่า

ร่วมสงกรานต์งานบุญเบิกบายศรี
วัฒนธรรมเผ่าไทได้ซึมซับ

เมืองเก่ามีอาถรรพณ์ยากผันกลับ
ม่อนทรายมาเหมาะสมสำหรับประทับใจ
(Bunsom, 2002, p. 14)

ใน**นิราศอุบลราชธานี** กวีกล่าวถึงประเพณีแห่เทียนพรรษาเนื่องในวันเข้าพรรษา ซึ่งจัดที่ทุ่งศรีเมือง ครั้นถึงวันออกพรรษาก็จัดประเพณีไหลเรือไฟ ดังบทประพันธ์ว่า

ทุ่งศรีเมืองวันนี้มีปรับเปลี่ยน

ยามแห่เทียนพรรษาสง่าสม

เที่ยวอุบลลือเลื่องเมืองเมือ
ทั้งแห่เทียนพรรษาพาสุสันต์
อีกแข่งเรือลือล่องคู่องไว

ประเพณีเก่าแก่ไม่แพ้ใคร
จัดตั้งมั่นในธรรมที่สถิตไ
ไหลเรือไฟสืบสานธารนที

(Janphen, 2002, pp. 125, 132)

ส่วนเทศกาลสงกรานต์ที่จังหวัดอุบลราชธานี กวีกล่าวไว้ใน**นิราศอุบลราชธานี** ว่า วัดศรีอุบลรัตนาราม ในอำเภอเมืองอุบลราชธานี จะอัญเชิญพระแก้วบุษราคัมลงมาสร้างน้ำ ดังบทประพันธ์ว่า

วกมาวัดศรีอุบลฯ ยลพระแก้ว
พระแก้วบุษราคัมผ่องอำไพ
พอมะชา เขียวลงให้สร้างน้ำ
สร้างน้ำพระกบ่อนงศ์วันสงกรานต์

งามเพริศแพร้วเรือเรืองแก้วเหลืองใส
ชนกราบไหว้บูชามาช้านาน
ก็ชื่นฉ่ำน้ำปรงจรงหวาน
ยังเบิกบานน้ำพรมให้ร่มเย็น
(Janphen, 2002, p. 125)

2.2.3 อาหาร เมื่อได้พิจารณาแยกแยะสารัตถะเกี่ยวข้องกับอาหารกินจากวรรณกรรมนิราศทั้ง 4 เรื่อง พบว่าในนิราศกรุงเทพมหานคร กวีไม่กล่าวถึงอาหาร ส่วนวรรณกรรมนิราศอีก 3 เรื่อง คือ นิราศเชิงราย นิราศสุราษฎร์ธานี และนิราศอุบลราชธานี กวีกล่าวไว้ค่อนข้างชัดเจน โดยอาหารแต่ละชนิดเป็นอาหารประจำพื้นถิ่นหรือส่วนใหญ่พบในพื้นที่นั้นๆ โดยตรง

จังหวัดสุราษฎร์ธานีมีพื้นที่ติดชายทะเล ดังนั้นเนื้อหาเกี่ยวกับอาหารการกินในนิราศสุราษฎร์ธานีที่กวีกล่าวถึง เป็นอาหารทะเลที่เรียกว่า “ซีฟู้ด” อาทิ ปลา และปู นอกจากนี้ยังมีอาหารจำพวกเนื้อที่คนไทยส่วนใหญ่รู้จัก คือ “หมูหัน” ส่วนผลไม้ที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นและปรากฏอยู่ในคำขวัญประจำจังหวัด คือ “เงาะโรงเรียน” ที่อำเภอบ้านนาสาร มีเนื้อแน่น รสชาติหวานจับใจ ดังบทประพันธ์ว่า

ร้านอาหารมากมีแบบซีฟู้ด

จัดครบสูตรปลาปูถึงหมูหัน

.....

บ้านนาสารอำเภอหนึ่งในเขตแขวง อันเป็นแหล่งเงาะพันธุ์อันยิ่งใหญ่
เงาะโรงเรียนกล่าวกันเป็นพันธุ์ไทย ด้วยเนื้อในแน่นหวานซาบซ่านทรวง

(Jantharamphorn, 2002, pp. 95-96)

ที่ดอยแม่สลอง หมู่บ้านสันติคีรี ตำบลแม่สลองนอก อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย มีคนพื้นถิ่นเป็นกลุ่มชาติพันธุ์จีนฮ่อ โยกถิ่นมาจากมณฑลยูนนานของจีน ชาวจีนฮ่อจึงประกอบอาหารที่เป็นเอกลักษณ์ คือ หมั่นโถว รับประทานคู่กับกับข้าวหมู เป็นสูตรพื้นถิ่นที่ได้ต้นตำรับมาจากยูนนาน ดังนั้นในนิราศเชิงราย กวีจึงกล่าวถึงอาหารชนิดนี้ และชาวจีนฮ่อก็ปลูกชาเขียวด้วย น่าจะปลูกไว้ขังดื่มเองและส่วนหนึ่งก็แบ่งขาย นอกจากนี้ กวียังกล่าวถึงปลาบึก รสชาติหวานมัน ที่อำเภอเชียงของ ดังบทประพันธ์ว่า

ปลั้มหมั่นโถวชาหมูคู่สารับ
ชาวจีนฮ่อสร้างหมู่บ้านผูกพันระ

ต้นตำหรับยูนนานล้วนชวนปะ
ร่วมปลูกคละชาเขียวทั่วเขตคาม

.....

ครั้นเข้าเขตเชียงของมองบ้านเรือน ลำน้ำโขงรับแสงเดือนต่างเพื่อนแท้
ลิ้มรสชาติหวานมันพันธุ์ปลาบึก เก็บบันทึกความภูมิใจถึงวัยแก่

(Bunsom, 2002, pp. 13-14)

ในนิราศอุบลราชธานี กวีกล่าวถึงอาหารการกินของชาวพื้นถิ่นไว้อย่างหลากหลาย อาทิ ในพื้นที่อำเภอเมือง มีอาหารขึ้นชื่อ คือ ไก่ย่าง และปลาเผา โดยปลาที่จะนำมาเผาเนี่ย ยังเป็นปลาเป็น พ่อค้าแม่ขายจะนำมาซังไว้ก่อน ครั้นลูกค้าสั่งรายการอาหารนี้ จึงนำปลานั้นมาเผาไฟ ดังบทประพันธ์กล่าวว่า

จึงเลี้ยวรถออกไปสายบายพาส
แหล่งไก่ย่างปลาเผาเรารู้มา
เขาปลูกแพเรียงรายตามชายฝั่ง
ที่ในซุ้มร้านค้าซังปลาเป็น

มุ่งสู่หาดคูเดื่อเพื่อรักษา
อยู่เชิงท่าริมน้ำชุมฉ่ำเย็น
ให้นอนนั่งคลายร้อนพักผ่อนเล่น
พื้มองเห็นเขาเอาไปเผาไฟ

(Janphen, 2002, p. 126)

นอกจากนี้ ในนิราศอุบลราชธานี กวีกล่าวว่าที่อำเภอเชียงใน มีทำนน้ำที่ริมแม่น้ำชี มีอาหารการกินหลากหลาย แม่ค้าขายอยู่ทั่วไป ได้แก่ ไก่ย่าง มะพร้าวเผา และข้าวหลาม ส่วนอาหารสำคัญซึ่งเป็นของฝากจากเมืองอุบลราชธานี คือ ไส้กรอกอีสานและหมุยอ ดังบทประพันธ์ว่า

ไก่ย่างจ้าว ซื้อมใหม่ จะไก่ย่าง
มะพร้าวเผาข้าวหลามด้วยช่วยซื้อที

แม่ค้าต่างยืนไกวให้ถึงที่
เฝ้าเข้าซึ้งนี้กระไรไม่เลิกรา

.....
ทั้งไส้กรอกหมุยอก็มี

ฝากคนดีที่รอไม่ทรमान

(Janphen, 2002, pp. 131-132)

2.2.4 งานศิลปกรรม พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554 อธิบายว่า ศิลปกรรม หมายถึง สิ่งที่เป็นศิลปะหรือสิ่งที่สร้างสรรค์ขึ้นเป็นศิลปะ (Royal Institute, 2013, p. 1144) จากที่ได้วิเคราะห์สารัตถะในด้านศิลปกรรมในวรรณกรรมนิราศพื้นถิ่นร่วมสมัยทั้ง 4 เรื่อง พบว่านิราศเชียงรายกับนิราศอุบลราชธานีเท่านั้น ที่กวีกล่าวถึงงานศิลปกรรมในพื้นที่ ส่วนนิราศกรุงเทพมหานครและนิราศสุราษฎร์ธานี ไม่พบเนื้อหาที่กล่าวถึงงานศิลปกรรมในทำนองนี้

ในนิราศเชียงราย มีเนื้อหาเด่นเกี่ยวกับศิลปกรรมประเภทศิลปะการแสดงดนตรีและนาฏศิลป์อันเป็นเอกลักษณ์ ดนตรีที่แสดงคือสะล้อ ซอ ซึง และกลองสะบัดชัย ส่วนนาฏศิลป์หรือศิลปะการรำรำ คือการฟ้อนสาวไหม ดังบทประพันธ์ว่า

แหว่ สะล้อ ซอ ซึง ตราทรงสถิต	ลัมผัสแห่งชีวิตน่าพิสมัย
เสียงกลองบรรเลงเพลงสะบัดชัย	ก้องทั่วทิศสะท้อนใจหาใดปาน
งามสาวไหมเหมือนทอผ้ามาร่ายพ่อน	ร่างพลีอ่อนพ่อนผางประทีปโลมทิพย์สถาน
จึงมองเห็นรักเชิดชูอยู่นับนาน	เป็นขุมทรัพย์แม่ไพศาลคู่กาลปี

(Bunsom, 2002, p. 11)

ในนิราศอุบลราชธานี กวีกล่าวถึงงานศิลปกรรมประเภทศิลปะหัตถกรรมเครื่องทองเหลืองของชาวบ้านปะอาว อันเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนบ้านปะอาว ตำบลปะอาว อำเภอเมืองอุบลราชธานี ทำด้วยมือทุกขั้นตอน ไม่ใช่เครื่องจักรใด นับว่าเป็นเสน่ห์ที่อุดมคุณค่ายิ่ง ดังบทประพันธ์ว่า

จนถึงบ้านหนองขอนมีซอนใหญ่	รถแล่นไปอีกประเดี๋ยวก็เลี้ยวขวา
บ้านปะอาวเก่าแก่แต่ไรมา	เขابอกว่าหัตถกรรมล้ำค่านัก
เครื่องทองเหลืองชิ้นซื้อลือกระฉ่อน	ทุกขั้นตอนทำได้ไร้เครื่องจักร
ชนซื้อหาเพราะเห็นเป็นเอกลักษณ์	ได้ตระหนักคุณค่าว่าภูมิใจ

(Janphen, 2002, p. 127)

3. สารัตถะเหนือสถานะสัมผัสด้วยการมองเห็น

สรรพสิ่งอันอยู่ในโลกและจักรวาล มีทั้งสิ่งที่มองเห็นด้วยดวงตา และสิ่งที่ดวงตามองไม่เห็น สรรพสิ่งประการหลังนี้ มีอาจปฏิเสธได้ว่าไม่มีจริง สังคมไทยทุกระดับยังคงมีความเชื่อเรื่องเร้นลับ เรื่องที่มองไม่เห็น ความเชื่อเช่นนี้ ก่อให้เกิดรูปเคารพ ประเพณี และพิธีกรรมที่หลากหลาย ด้วยเหตุนี้ในวรรณกรรมนิราศพื้นถิ่นร่วมสมัยทั้ง 4 เรื่อง คือ นิราศเชียงราย นิราศอุบลราชธานี นิราศกรุงเทพมหานคร และนิราศสุราษฎร์ธานี จึงปรากฏเนื้อหาที่กล่าวถึงเทพหรือผีศักดิ์สิทธิ์ บุคคลซึ่งล่วงลับไปแล้ว

เนื้อหาที่กล่าวถึงเทพหรือผีศักดิ์สิทธิ์ปรากฏอย่างชัดเจนในนิราศกรุงเทพมหานคร กล่าวถึงพระเสื้อเมืองพระทรงเมือง และพระกาฬไชยศรี ดังนี้

เริ่มลัดเลาะเกาะรัตนโกสินทร์	หลักแผ่นดินหลักเมืองประเทืองสถาน
พระเสื้อเมืองทรงเมืองเรืองโอฬาร	ทั้งพระกาฬไชยศรีที่คุ้มครอง

(Suwannathada, 2002, p. 3)

สำหรับบุคคลในสถานภาพต่างๆ ได้แก่ พระสงฆ์ พระมหากษัตริย์และพระราชวงศ์ และบุคคลธรรมดา เมื่อครั้งที่ชีวิตยังดำรงอยู่ ได้ประกอบคุณงามความดี จนเป็นที่ยอมรับนับถือหรือได้รับการยกย่อง ครั้นเมื่อล่วงลับไปแล้ว คุณงามความดีนั้นยังคงอยู่และเป็นสื่อนำให้คนรุ่นหลังได้กล่าวขานถึงอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่าง เนื้อหาเช่นนี้ปรากฏอย่างครบถ้วนในวรรณกรรมนิราศพื้นถิ่นร่วมสมัยทั้ง 4 เรื่อง

ตัวอย่างเช่น **นิราศสุราษฎร์ธานี** ได้กล่าวถึงพระอริยสงฆ์ท่านสำคัญของจังหวัดคือ พระธรรมโกศาจารย์ หรือที่รู้จักในนามพุทธทาสภิกขุ แห่งสวนโมกขพลาราม อำเภอไชยา ท่านเผยแพร่ธรรมะจนเป็นที่รู้จักไปทั่วโลก ดังบทประพันธ์ว่า

เยี่ยมสวนโมกข์พลารามนามอawas	ท่านพุทธทาสเคยพำนักพักอาศัย
เผยแผ่ธรรมนำชีวิตมอบจิตใจ	จนก้าวไกลศาสนายู่ถาวร
	(Jantharamphorn, 2002, p. 97)

เนื้อหาในทำนองเดียวกันของ **นิราศอุบลราชธานี** ได้กล่าวถึงพระอริยสงฆ์ท่านสำคัญ ได้แก่ หลวงปู่คำคะนิง จุลมณี แห่งวัดถ้ำคูหาสวรรค์ อำเภอโขงเจียม แม้ท่านดับขันธไปแล้ว แต่สรีระสังขารไม่เน่าเปื่อย หลวงพ่อชาหรือพระโพธิญาณเถร แห่งวัดหนองป่าพง อำเภวารินชำราบ เป็นศูนย์รวมความศรัทธาของพุทธศาสนิกชน และหลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต หรือพระครูวินัยธร มีสำนักสงฆ์อันร่มเย็น เจียบสงบ เหมาะสำหรับการนั่งวิปัสสนา บทประพันธ์มีว่า

องค์หลวงปู่คำคะนิงพริ่งอำไพ	งามละไมไม่เปื่อยเนาให้เขาเมิน
จึงทั้งผู้ศรัทธาบรรดาศิษย์	คิดประดิษฐ์โลงแก้วไม่เคอะเขิน
ประชาชนบูชามาชมเพลิน	ทั้งยืนเดินทั่ววัดจัดไว้ดี

.....	
ถึงบ้านก่อก่อเกิดธรรมอันล้ำเลิศ	บ้านก่อเกิดพุทธบุตรวิสุทธิคำ
ดวงแก้วแห่งบ้านก่อหลวงพ่อชา	เป็นศูนย์รวมศรัทธาวัดป่าพง
.....	

สำนักสงฆ์หลวงปู่มั่นขวัญพิไล	เย็นหทัยเจียบสงัดวิปัสสนา
------------------------------	---------------------------

(Janphen, 2002, pp. 126, 129)

พระมหากษัตริย์และพระราชวงศ์มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับสังคมไทยมาช้านาน ทุกภูมิภาคของไทย ทั้งภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง และภาคใต้ มีความเจริญรุ่งเรืองได้ ก็ด้วยพระมหากษัตริย์และพระมหากษัตริย์และพระราชวงศ์ กวีผู้ประพันธ์นิราศเชียงราย นิราศอุบลราชธานี นิราศกรุงเทพมหานคร และนิราศสุราษฎร์ธานี ต่างซาบซึ้งในพระมหากษัตริย์และพระมหากษัตริย์และพระราชวงศ์เป็นอย่างดี แม้พระองค์เสด็จสู่สวรรคาลัยแล้ว แต่กวีก็มีลิมที่จะกล่าวถึง

ตัวอย่างเช่นนิราศสุราษฎร์ธานี เมื่อกวีเดินทางไปถึงอำเภอเกาะพะงัน ก็กล่าวถึงพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง หรือรัชกาลที่ 5 ดังความว่า

ธารเสด็จเป็นธารละหานห้วย	พอจะช่วยให้ผลิตเพลินเกินประสงค์
สมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ จักรวงศ์	เสด็จทรงถึงสองครั้งเมื่อยังมี
ทรงจารึก จ.ป.ร.ยอลิขิต	สกตติตก่อนหินในถิ่นที่
อยู่จั้งยังยืนพื้นปรุพี	ตลอดปีกับกลับวันนรินทร์กาล
	(Jantharamphorn, 2002, p. 99)

ในนิราศกรุงเทพมหานคร กวีกล่าวถึงปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรีว่า “พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงรวมชาติรวมสยามมาสง่า” ส่วนนิราศเชียงราย กวีกล่าวถึงแม่ฟ้าหลวงหรือสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี พระนามของพระองค์ขจรขยายไปทั่วผืนแผ่นดินเชียงรายได้ว่า “แม่ฟ้าหลวงลีละบิลยันทว่าน” (Bunsom, 2002, p. 12) กล่าวถึงพ่อขุนเม็งรายมหาราช พระมหากษัตริย์ผู้สร้างเมืองเชียงรายได้ว่า “ให้พ่อขุนเม็งรายมหาราช” (Bunsom, 2002, p. 14) และกล่าวถึงเจ้าสามฝั่แก่้น เป็นกษัตริย์ครอบครองแคว้นทางภาคเหนือว่า “ครั้งเจ้าสามฝั่แก่้นครองแคว้นเหนือ” (Bunsom, 2002, p. 11)

สำหรับบุคคลสามัญชนที่ล่วงลับไปแล้ว หากแต่เคยสร้างชื่อเสียงให้กับบ้านเกิดเมืองนอน กวีก็ได้กล่าวถึงไว้ด้วย ดังความในนิราศอุบลราชธานีที่กวีกล่าวถึงพรชัย ทองบุราณ ว่าเป็นนักกีฬาได้รับเหรียญทองแดงในการแข่งขันกีฬาโอลิมปิก ส่งผลให้อุบลราชธานีมีชื่อเสียงไปด้วย บทประพันธ์มีว่า

ผ่านไปชมสาวสาวกุดข้าวบูน	ชื่อคุ้นคุ้นในจิตรจิตถ้วนถี่
คือพรชัย ทองบุราณ ดำนามมี	เขาเป็นวีรบุรุษจุดประกาย
โอลิมปิกเหรียญทองแดงแข่งชิตินี้	อำเภอนี้คนรู้จักทุกความหมาย
กุดข้าวบูนอยู่คู่พรชัยไม่เสื่อมคลาย	ชนมจีนอร้อยหลายไม่วายชม
	(Janphen, 2002, p. 130)

โดยสรุป กล่าวได้ว่าสารัตถะปัจเจกพบกล่าวถึงในนิราศ 2 เรื่อง คือ **นิราศอุบลราชธานี**ซึ่งกล่าวถึงเสือในสวนเสือ และ**นิราศสุราษฎร์ธานี**ที่กล่าวถึงเรือเฟอร์รี่ และเรือหาปลา ส่วนสารัตถะสังคมและวัฒนธรรมนั้นมีสารัตถะหลัก 2 ประการ คือสารัตถะสังคม จำแนกได้ 3 ประเด็น คือธรรมชาติสาธารณะ สิ่งก่อสร้างสาธารณะ และกลุ่มชนกับการดำรงชีวิต สารัตถะวัฒนธรรม จำแนกได้ 4 ประเด็น คือ ศาสนาและคติความเชื่อ ประเพณี อาหาร และงานศิลปกรรม และสารัตถะเหนือสภาวะสัมผัสด้วยการมองเห็น กวีกล่าวถึงเทพหรือผีศักดิ์สิทธิ์ และบุคคลซึ่งล่วงลับไปแล้ว สารัตถะสังคมและวัฒนธรรม กับสารัตถะเหนือสภาวะสัมผัสด้วยการมองเห็น พบในวรรณคดีนิราศทั้ง 4 เรื่อง

เปลื้อง ณ นคร กล่าวว่าในการแต่งนิราศนั้น การเลือกสรรความที่จะกล่าว กวีต้องเข้าใจเหี้ยมสิ่งเด่นที่เห็นจับใจมากแล้ว จะต้องรู้ว่าควรพูดอะไรมาน้อยเพียงใด (Na Nakhorn, 1966, p. 20) ทั้งนี้ นอกจากสนองตอบอารมณ์หรือแรงบันดาลใจ บางประการของกวี อันเชื่อมโยงมาถึงอารมณ์เพลิดเพลินใจในการอ่านของผู้อ่านแล้ว อาจต้องตอบสนองวัตถุประสงค์อย่างอื่นด้วย นั่นคือวัตถุประสงค์ของสำนักงาน คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ผู้จัดโครงการสร้างสรรค์และเผยแพร่วรรณกรรม นิราศเมืองไทย อันเป็นวรรณกรรมร่วมสมัย จำนวน 4 เล่ม คือนิราศเมืองไทย ภาคกลาง นิราศเมืองไทย ภาคใต้ นิราศเมืองไทย ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และนิราศเมืองไทย ภาคเหนือ เพื่อทำนุบำรุงรักษาไว้ซึ่งศิลปะและวัฒนธรรมพื้นถิ่นไว้เป็นลายลักษณ์อักษร อีกประการหนึ่งเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในพื้นที่ไทยไปในตัวด้วย

นอกจากนี้ ยังเห็นได้อย่างชัดเจนว่า ในสารัตถะของวรรณกรรมนิราศพื้นถิ่นร่วมสมัยทั้ง 2 ประการ คือ สารัตถะสังคมกับวัฒนธรรม กับสารัตถะเหนือสภาวะสัมผัสด้วยการมองเห็น มีความหลากหลาย เป็นองค์ประกอบสำคัญประการหนึ่ง ส่งผลให้ตัวบทของวรรณกรรมแต่ละเรื่องมีคุณค่า ให้ความรู้และความรอบรู้ต่อผู้อ่าน ทั้งนี้ เพราะกวีเป็นผู้รู้รอบ รู้ลึก เพียบพร้อมด้วยคุณวุฒิและวิญญู มุ่งที่จะเล่าเรื่องจริง เคารพต่อความจริงตามที่เป็นจริง ตามที่รับรู้มาจริง ตามที่เข้าใจว่าเป็นจริง ตามที่เชื่อ เช่นนั้นจริง และตามที่รู้สึกจริง ไม่เล่าเรื่องไปตามความรู้ความเข้าใจที่ตนเองยังไม่กระจ่างชัด (Patoommasoot, 2005, pp. 43-44)

วรรณกรรมนิราศพื้นถิ่นทั้ง 4 เรื่อง กวีกล่าวถึงเนื้อหาสังคมและวัฒนธรรมหลากหลายมากที่สุด รองลงมาเป็นสารัตถะเหนือสภาวะสัมผัสด้วยการมองเห็น และสารัตถะปัจเจกกล่าวถึงน้อยที่สุด เนื่องจากสารัตถะสองประการแรกมีความสำคัญที่ช่วย

ยกหูให้ตัวบทนิราศโดดเด่นและมีคุณค่าขึ้นนั่นเอง

รูปแบบการนำเสนอสาระของวรรณกรรมนิราศพื้นถิ่นร้อยกรองร่วมสมัย

สาระของวรรณกรรมนิราศพื้นถิ่นร่วมสมัยทั้ง 4 เรื่อง คือ **นิราศเชียงราย** **นิราศอุบลราชธานี** **นิราศกรุงเทพมหานคร** และ **นิราศสุราษฎร์ธานี** กวีประกอบสร้างขึ้นอย่างมีรูปแบบ เมื่อพิจารณาถึงรูปแบบดังกล่าว พบรูปแบบสำคัญ 2 ลักษณะ คือ รูปแบบคำประพันธ์ และรูปแบบการนำเสนอเนื้อหา ดังนี้

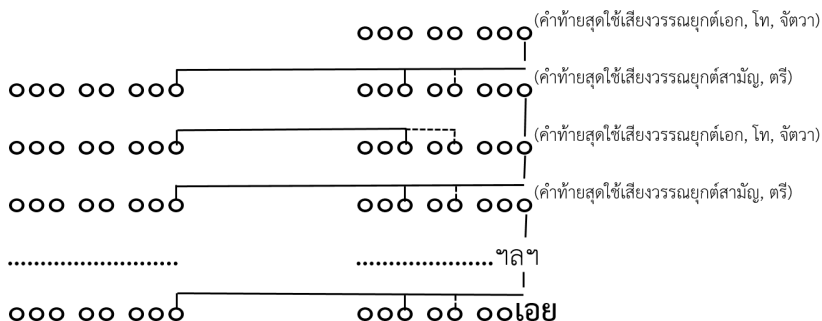
1. รูปแบบคำประพันธ์

นิราศเชียงราย **นิราศอุบลราชธานี** **นิราศกรุงเทพมหานคร** และ **นิราศสุราษฎร์ธานี** ใช้รูปแบบคำประพันธ์และฉันทลักษณ์เดียวกันคือกลอนนิราศ ตามแบบอย่างกลอนนิราศของสุนทรภู่ ที่เป็นเช่นนี้อาจเพราะกวีเป็นครูอาจารย์หรือทำงานที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมไทย ได้ศึกษาได้อ่านงานของสุนทรภู่อ่านอย่างศึกษาวิเคราะห์ มิใช่การอ่านผ่าน ๆ

รูปฉันทลักษณ์ของกลอนนิราศมีข้อกำหนดทั่วไปเหมือนกลอนแปดหรือกลอนสุภาพทุกประการ กล่าวคือ คำกลอนบทหนึ่งมี 4 วรรค แต่ละวรรคมีคำจำนวน 7-9 คำ วรรคที่ 1-4 มีชื่อเรียกเฉพาะว่า สดับ รับ รอง และส่ง ตามลำดับ คำสุดท้ายของวรรคที่ 2 หรือวรรครับ บังคับใช้คำที่มีเสียงวรรณยุกต์เอก โท หรือจัตวา และคำสุดท้ายของวรรคที่ 4 หรือวรรคส่ง บังคับใช้คำที่มีเสียงวรรณยุกต์ตรีหรือสามัญ

ส่วนลักษณะการใช้คำสัมผัสระหว่างวรรคนั้น บังคับใช้คำสัมผัสระ กล่าวคือ คำสุดท้ายของวรรคสดับ ส่งสัมผัสไปยังคำที่ 3 หรือ 5 ของวรรครับ และคำสุดท้ายของวรรครับส่งสัมผัสไปยังคำสุดท้ายของวรรครอง และคำที่ 3 หรือคำที่ 5 ของวรรคส่ง

นอกจากนี้ยังมีคำสัมผัสบังคับซึ่งเป็นสัมผัสสระ ใช้เป็นคำสัมผัสระหว่างบทด้วย กล่าวคือ คำสุดท้ายของบทที่ 1 หรือบทต้น ส่งสัมผัสไปยังคำสุดท้ายของวรรครับในบทต่อไป และเมื่อจบบทนิราศ ต้องลงท้ายด้วยคำว่า “เอย” มีลักษณะดังแผนผังต่อไปนี้

จากแผนผังข้างต้น กวียึดตามอย่างเคร่งครัด ไม่มีจุดใดที่ผิดเพี้ยนหรือปรุงแต่งให้ต่างออกไป ทั้งนี้อาจเนื่องจากกวีเป็นครูอาจารย์สอนวิชาภาษาไทยและทำงานเกี่ยวข้องกับงานวรรณกรรม จึงยึดถือแบบอย่างกลอนนิราศของสุนทรภู่เป็นขนบ

ตัวอย่างจากนิราศกรุงเทพมหานคร มีดังนี้

เมืองหลวงงามนามกรุงเทพมหานคร
พระพุทธรูปงามอาหาราษ
จากกรุงธนบุรีเคยมีมา

นิราศเรื่องเมืองหลวงไม่ห่วงรัก
ให้งามยิ่งงามสยามงามไมตรี

นิราศเรื่องเมืองฟ้าอนุสรณ์

อมรรัตน์โกสินทร์มหินทรา
ทรงรวมชาติรวมสยามงามสง่า
พระทรงข้ามเจ้าพระยามาสร้างเมือง

ห้วงพิทักษ์ของไทยไทยให้สงครี
ฝากความดีให้ลูกหลานสานต่อเอย

(Suwannathada, 2002, pp. 3, 6)

ตัวอย่างจากนิราศเชิงราย มีดังนี้

คือเสาหลักเรื่องโรจนีโบสถ์อาราม
เมืองสายหมอกดอกไม้เจ็ดสายน้ำ
เวียงเจียงฮายหวนคำเมืองลือเลื่องฟ้า

ณ แดนหนึ่งเหนือสุดยอดในสยาม

ชายแดนสามแผ่นดินถิ่นล้านนา
บุญน้อมนำร่วมนิราศเป็นวาสนา
ฝากครุฑธำมรงค์ธรรมสำนึกไทย

นิราศเวียงเจียงฮายสายชีวิต
ขวัญเจ้าเอยขวัญคงอยู่คู่นครา

ฐานสี่เหลี่ยมเศรษฐกิจสัมฤทธิ์ค่า
สืบครัทธาเสน่ห์เมืองเฟื่องฟูเอย
(Bunsom, 2002, p. 11, 14)

ตัวอย่างจากนิราศสุราษฎร์ธานี มีดังนี้

ต้องห่างเหตุนาให้อาวรณ์
เที่ยวสุราษฎร์ธานีที่จังหวัด
เสียงบรรเลงเพลงเสน่ห์ผู้เฒ่าเฒ่า

นิราศเรื่องเฟื่องฝันสรรค์อักษร
สู่ดงดอนแดนดินทักษิณไทย
ชมทิวทัศน์พาเพลินตามเนินไศล
กล่อมจิตใจฉ่ำชื่นระรื่นเย็น

บันทึกความตามคำพราหมณ์
ได้รู้เรื่องสุราษฎร์ธานีลึกซึ้งยาวนาน

หวังแจกแจกเป็นนิราศมาตรฐาน
เขียนเป็นสารเกือบครบจบแล้วเอย
(Jantharamphorn, 2002, pp. 95, 99)

ตัวอย่างจากนิราศอุบลราชธานี มีดังนี้

จำจากแก้วแวววาวฟ้ายุพิน
อุบลราชธานีศรีอีสาน
ประเพณีเลิศล้ำสมคำลือ

นิราศเรื่องเมืองอุบลมณฑลวิไล
เพื่อเยือนถิ่นบัวงามนามระบือ
งามตระการเมืองเก่าเราเชื่อถือ
ว่านี่คือเมืองนักปราชญ์นักกาไร

ขอลาแล้วแล้วกันในวันนี้
จารจารึกมนึกไว้ในกมล

คงจะมีเวลาสักมาอีกหน
นพดลจบนิราศเมืองปราชญ์เอย
(Janphen, 2002, pp. 125, 132)

2. รูปแบบการนำเสนอเนื้อหา

สารัตถะของวรรณกรรมนิราศพื้นถิ่นร่วมสมัยทั้ง 4 เรื่อง คือ นิราศเชียงราย
นิราศอุบลราชธานี นิราศกรุงเทพมหานคร และนิราศสุราษฎร์ธานี มีรูปแบบการนำเสนอ
เนื้อหา 3 ลักษณะ คือ การบรรยายสภาพลักษณะกับการแสดงความคิดเห็น การเล่าประวัติ
ความเป็นมา และการรำพึงรำพันถึงความรัก ดังนี้

2.1 การบรรยายสภาพลักษณะกับการแสดงความคิดเห็น

การบรรยายสภาพลักษณะรายละเอียดของสรรพสิ่งที่เราได้พบเห็นนั้น จะปรากฏควบคู่กับการแสดงความคิดเห็นของกวี ไม่ว่าจะเป็นธรรมชาติ สิ่งก่อสร้าง และพฤติกรรมของผู้คน ลักษณะเช่นนี้จะปรากฏในวรรณกรรมนิราศทั้ง 4 เรื่อง

ในนิราศกรุงเทพมหานคร กวีกล่าวถึงเขาดินหรือสวนสัตว์ดุสิต พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน วัดเบญจมบพิตรหลวงพ่อดโตที่วัดอินทร์ วัดตรีศกเทพ วัดสามพระยา ดังความว่า

ถึงเขาดินเขาใดไม่ชี้ชัด
ทั้งเสือช้างค่างชะนีมีให้ชม
พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน
ขอพระองค์ประทับสุขไรทุกข์ภัย
เดินเลาะลัดวัดเบญจมบพิตร
พระชินราชงามสง่าคู่ธานี
ย้อนไปทางบางขุนพรหมชมวัดโก
ใกล้วัดตรีศกเทพวิไลตา

แต่สวนสัตว์ดุสิตเด็กติดชม
ชนนิยมเที่ยวสนุกกันทุกวัย
งามตระการจักรีศรีสมัย
คู่ชาติไทยคู่ฟ้าคู่ราตรี
ช่างประคิษฐ์หินอ่อนสะท้อนสี
คู่บารมีเบญจมหาราช
หลวงพ่อดโตวัดอินทร์สูงสง่า
วัดสามพระยาแบบจีนในถิ่นไทย
(Suwannathada, 2002, p. 6)

นิราศสุราษฎร์ธานี กวีบรรยายสภาพของเกาะสมุย อันประกอบด้วยผู้คน โรงแรม รีสอร์ท อาหารการกิน และพฤติกรรมของผู้คน เมื่อกล่าวถึงรายละเอียดของสิ่งใดแล้ว กวีจะแสดงความคิดเห็นไปด้วย ดังความว่า

ไอ้สมุยเมืองแมนแดนสวรรค์
แถวตลาดฝรั่งชนปนกับไทย
ตามโรงแรมรีสอร์ทเมื่อเข้าพัก
ร้านอาหารผ่านไปในธานี
ที่ริมหาดทรายทองกุ่มมองเห็น
ผู้หญิงสวมชุดพิชกรีดกรายนำ
บ้างลงลุยเล่นคลื่นสั่นกลา
ขึ้นจากน้ำโดยพลันมีท้นไร
สั่งหมูปลามากินไร้ชิ้นผัก
ไม่กลัวจวนทนทุกข์ทรมาน

ทุกทุกวันฝรั่งพามากันใหญ่
ดูดูไปเหมือนเมืองเขาก็นั่นดี
คล้ายสำนักต่างประเทศเขตวิ
คงมีแต่ฝรั่งนั่งประจำ
ฝรั่งเป็นทิวแถวมองแล้วข้า
เที่ยวเดินย่ำหาดกว้างก้าวย่างไป
เหมือนอย่างปลาฉลามโลกกระโดดไหว
รีบเดินไปเข้าหาถ้ำตาคา
แม้ต้องควักดอลลาร์ค่าอาหาร
ด้วยว่าฐานเงินตราค่ามันคง

เราคนไทยใจฝืดต้องท้อแท้
ค่าของบาทลดมาน่ามึนงง
เห็นฝรั่งเขาเป็นอยู่แบบฟุเฟื่อง
จะพรรณนาให้มากยิ่งยากครัน

ร้องว่าแย่งเงินทองของประสงค์
บอกตรงตรงต้องประหยัดแบบกักฟัน
เงินเขาเชื่องจึงอยู่ดีมีสลิ้น
รีบต้นต้นเดินดงและพงพี

(Jantharamphorn, 2002, p. 98)

2.2 การเล่าประวัติความเป็นมา

การเล่าประวัติความเป็นมาของบ้านเมือง สถานที่ สิ่งก่อสร้าง และธรรมชาตินั้น จะพบทั้งในนิราศเชิงราย นิราศอุบลราชธานี นิราศกรุงเทพมหานคร และนิราศสุราษฎร์ธานี อันสะท้อนให้เห็นความรู้และความรอบรู้ของกวีได้เป็นอย่างดี

นิราศเชิงราย กวีเล่าถึงประวัติความเป็นมาในการสร้างเมืองเชิงรายของพ่อขุนเม็งรายมหาราช ดังความว่า

ไหว้พ่อขุนเม็งรายมหาราช
เย้า กะเหรี่ยง ลีซอ ลื้อ ถือเคราพ
พ่อสร้างบ้านแปงเมืองประเทืองหล้า
ป็นปฐมกษัตริย์สร้างราชวงศ์

เด่นผดุงดอนสุวรียี่ที่สงบ
อีโก้ แม้ว มั่ง นบสยบพระองค์
ปีหนึ่งแปดศูนย์ห้าราวฟ้าสง
ถางป่าพงดอยจอมทองผ่องประไพ

(Bunsom, 2002, p. 11)

ในนิราศอุบลราชธานี เมื่อกล่าวถึงเขื่อนปากมูล กวีก็เล่าถึงประวัติความเป็นมาของการเรียกร้องต่อสู้ระหว่างภาครัฐกับภาคประชาชน ดังความว่า

มาถึงเขื่อนปากมูลพูนสวัสดิ์
มองกันคนละมุมเลยพุ่มพวง
รัฐบาลว่ามีประโยชน์มากโภชนผล
รัฐบาลผลลัมฤทธิ์ผลิตไฟฟ้า
รัฐบาลใช้ชลประทานการเกษตร
รู้กับมือบคลิ่นคลงไม่ตรงกัน

ทั้งราษฎร-รัฐต่างประเด็นน่าเป็นห่วง
จึงประท้วงตลอดปีไม่มีลา
แต่บางคนบอกเขื่อนนี้ไม่มีค่า
บางประชาชนบอกนุ่นปลาสูญพันธุ์
ชาวบ้านจมน้ำไม่สมเหตุไม่สร้างสรรค์
จนทั้งวันก็ไม่ติดหนุดหิดใจ

(Janphen, 2002, p. 130)

นิราศกรุงเทพมหานคร กวีเล่าประวัติความเป็นมาของการสร้างกรุงรัตนโกสินทร์ โดยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ปฐมบรมกษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรี ดังความว่า

พระพุทธรูปที่วัดสุทัศน์	ทรงรวมชาติรวมสยามงามสง่า
จากกรุงธนบุรีเคยมีมา	พระทรงข้ามเจ้าพระยามาส่งเมือง
เพราะเมืองเดิมนั้นหันตะวันตก	พ่ายกม่ายง่ายได้เรื่อง
ตะวันออกบางกอกดีที่ประเทือง	จะฟูเฟื่องโตเด่นทรงเห็นไกล
ศกสองสามสองห้าเมษาทศ	ประกาศเกริกกรุงเทพฯ นี้ใหญ่
สถาปนาวงศ์จักรีศรีไพท	เป็นร่มไทรคุ้มเกล้าอยู่นาน

(Suvannathada, 2002, p. 3)

นิราศสุราษฎร์ธานี กวีเล่าประวัติความของคำที่ใช้เรียกชื่อจังหวัด “สุราษฎร์ธานี” และคำเรียกชื่อ “แม่น้ำตาปี” ว่าเป็นนามพระราชทานจากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังความว่า

ย้อนประวัติเมืองงามนามสุราษฎร์	พระจอมปราชญ์รามที่หกปกเกล้า
พระราชทานนามไว้ให้ลือชา	ประวัติตราตรึงมั่นนิรันดร์
แม่น้ำหลวงไหลผ่านบ้านชนบท	พระทรงยศพระราชทานตามอักษร
ชื่อแม่น้ำตาปีศรีนคร	จึงจกรเป็นนามงามกระไร

(Jantharamphorn, 2002, p. 95)

2.3 การรำพึงรำพันถึงความรัก

ในประเด็นการรำพึงรำพันถึงความรัก ตามขนบนิยมของการแต่งวรรณกรรมนิราศนั้น กวีจะต้องกล่าวรำพึงรำพันถึงความรัก โดยก่อเกิดเป็นความทุกข์ขึ้นมา เพราะต้องจากคนรักเพื่อเดินทางไปยังสถานที่ซึ่งจะไป เมื่อพิจารณาในประเด็นนี้จากวรรณกรรมนิราศทั้ง 4 เรื่อง พบว่ามีเพียง**นิราศอุบลราชธานี**เพียงเรื่องเดียวเท่านั้น ที่มีเนื้อหากล่าวถึงความรักในลักษณะดังกล่าว

ทั้งนี้ กวีมิได้ก่อเกิดความทุกข์ เพราะต้องจากคนรักจริงก็ได้ เพียงแต่สอดแทรกอารมณ์ดังกล่าวไว้ในบทประพันธ์ตามขนบนิยม กล่าวไว้ตั้งแต่ตอนเริ่มเรื่องดังความว่า

นิราศเรื่องเมืองอุบลมณฑล
 จำจากแก้วแว้วฟ้ายูพวยพิน
 เพื่อเยือนถิ่นบัวงามนามระบือ
 (Janphen, 2002, p. 125)

แล้ววีกี่แหกบพร้าพึ่งรำพันถึงความรักไว้เป็นระยะ ดังเช่น

แสนคิดถึงโฉมฉายเยาวพา เคยสบตาหวานหวานที่ลานเทียน

.....
 ขอให้สุดสวาทที่มามากหมาย อย่าคลอนคลายเหินห่างให้หมองมอด
 ขอร่วมเรียงเคียงอยู่เป็นคู่ครอง สมสนองสนิทรนาฏทุกชาติไป

.....
 ยังฝันเห็นพักตร์พริ้มมายิ้มย่น พี่พลัดตื่นมองหาสุดาวดวง
 ไม่เห็นใครใจหายเสียดายนัก เสียดายรักเสียดายฝันอันลบล้าง
 แต่ความจริงจากใจไม่หลอกหลวง พี่ยังห่วงหาหวางไม่ร้างเลย

.....
 พี่ชมสาวปะอาวแล้วไม่แคล้วหมอง เมื่อไรน้องจะได้อยู่เป็นคู่หนอ
 ถึงตัวไกลใจชิดคิดพิณนอ อย่าทอดทิ้งน้องจะหมองนวล
 (Janphen, 2002, pp. 125, 127)

ในส่วนของนิราศสุราษฎร์ธานี กวีรำพึงถึงความทุกข์ในความรักเช่นกัน แต่มีใจ
 ความรักตามวิสัยชายกับหญิงหรือหญิงกับชาย หากเป็นความทุกข์ในความรักที่ต้องจากบ้าน
 อันเป็นสุขสถานของตน ดังที่ว่า “ต้องห่างเหินหาให้อาวรณ์ ลู่ดงดอนแดนดินทักษิณไทย”
 (Jantharamphorn, 2002, p. 95) ที่เป็นเช่นนี้อาจเพราะกวีนั้น แม้เป็นบุรุษเพศ แต่สูงวัย
 มากแล้ว คือในปี 2545 กวีมีอายุ 83 ปี จึงมีความผูกพันกับ “บ้าน” เป็นพิเศษ ในขณะที่
 กวีผู้แต่งนิราศอุบลราชธานี ยังอยู่ในวัยหนุ่มใหญ่ จึงเป็นเรื่องปกติธรรมดาที่จะรำพึงรำพัน
 ถึงความรัก

การที่นิราศกรุงเทพมหานครกับนิราศเชียงราย ไม่รำพึงถึงความทุกข์ที่ต้อง
 จากคนรัก เนื่องจากกวีเป็นสตรีเพศ เป็นครูอาจารย์ จึงไม่รำพึงถึงความทุกข์ในความรักใน
 ทำนองกวีผู้แต่งนิราศอุบลราชธานี ทั้งกวียังไม่สูงวัยเท่ากวีผู้แต่งนิราศสุราษฎร์ธานี จึงไม่
 ก่อเกิดทุกข์เมื่อยามจากบ้านนัก อีกนัยหนึ่งกวีผู้แต่งนิราศกรุงเทพมหานคร มิได้จากบ้าน
 ไปเป็นเวลานาน เพื่อค้นหาข้อมูลมาสร้างสรรค์บทประพันธ์

ทั้งนี้ นิราศกรุงเทพมหานคร กวีกล่าวไว้ชัดเจนว่า “นิราศเรื่องเมืองหลวงไม่หวั่นรัก” (Suwannathada, 2002, p. 6) เพราะจุดมุ่งหมายที่แท้จริงของกวีคือ “ห้วงพิทักษ์ของไทยไทยให้สงครี ให้งามยิ่งงามสยามงามไม่ตรี ผากความดีให้ลูกหลานสานต่อเอย” (Suwannathada, 2002, p. 6) เช่นเดียวกับนิราศเชิงรายที่มุ่ง “สืบรักษาเสน่ห์เมืองเฟื่องฟูเอย” (Bunsom, 2002, p. 14) เป็นสำคัญ

กล่าวโดยสรุปกล่าวได้ว่า รูปแบบคำประพันธ์ที่กวีใช้ในการแต่งวรรณกรรมนิราศนี้ คือ กลอนนิราศ ส่วนรูปแบบการนำเสนอเนื้อหา มี 3 ลักษณะ คือ การบรรยายสภาพลักษณะกับการแสดงความคิดเห็น การเล่าประวัติความเป็นมา และการรำพึงรำพันถึงความรัก

ในด้านรูปแบบการแต่งกลอนนิราศนั้น ประยอม ของทอง และวินัย ภูระหงษ์ กล่าวว่ากลอนนิราศมีลักษณะบังคับเหมือนกลอนทั่วไป และกำหนดลักษณะเฉพาะและวิธีการแต่ง โดยขึ้นต้นด้วยวรรครับ และลงท้ายด้วยคำว่า “เอย” คุณสมบัติที่ผู้แต่งพึงมี คือ ความเข้าใจลักษณะกฎเกณฑ์ข้อบังคับของกลอน ทั้งลักษณะพื้นฐาน คือ คณะ สัมผัส และลักษณะบังคับเฉพาะชนิดของกลอน ได้แก่ จำนวนคำกลอน คำขึ้นต้น และคำลงท้าย (Songthong & Phurahong, 1998, pp. 146, 167) ในประเด็นนี้ กวีทั้ง 4 คน มีคุณสมบัติครบถ้วน แต่งบทนิราศของตนได้อย่างไม่ขาดตกบกพร่อง จนดูเหมือนจะเคร่งครัดในหลักการดังกล่าวอย่างเห็นได้ชัด ก่อให้เกิดผลดีมากกว่าผลเสีย ความเคร่งครัดนี้สอดคล้องกับทัศนะของศิวากานท์ ปุณณสุติ ว่าการใช้รูปแบบที่เป็นแบบฉบับอย่างเคร่งครัด มีข้อดีคือ ในกรณีใช้อย่างลงตัวหรือแนบเนียน จะทำให้งานเขียนมีความไพเราะตามจังหวะและท่วงทำนองของแบบแผนที่พัฒนามาดีแล้ว ทำให้ผู้อ่านรู้สึกคุ้นเคยกับแบบฉบับ อ่านเรื่องได้อย่างมีต้นทุนประสบการณ์ สามารถเข้าถึงเนื้อหาของเรื่องได้ดี (Patoommasoot, 2005, p. 66)

รูปแบบการนำเสนอเนื้อหาทั้ง 3 ลักษณะ ไม่ว่าจะเป็นการบรรยายสภาพลักษณะกับการแสดงความคิดเห็น การเล่าประวัติความเป็นมา และการรำพึงรำพันถึงความรัก กวีสร้างสรรค์บนพื้นฐานข้อเท็จจริงและข้อคิดเห็น เป็นไปตามคำกล่าวของ สุนิต ยมาภัย ที่ว่าข้อเท็จจริง คือ สารประเภทที่รายงานให้ทราบถึงความเป็นจริงต่าง ๆ ส่วนข้อคิดเห็นแสดงถึงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในจิตของผู้ส่งสาร อาจเป็นความรู้สึก ความเชื่อ หรือแนวคิด ที่ผู้ส่งสารมีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง (Yamaphai, 2019, pp. 1-24, 1-25) แต่กระนั้น

กวีก็มิได้ใช้ภาษาเสนอข้อเท็จจริงและข้อคิดเห็นที่ไม่สอดคล้องกับความนิยมในยุคสมัยปัจจุบัน วรรณกรรมนิราศพื้นถิ่นร่วมสมัยทั้ง 4 เรื่อง ไม่ยากเกินที่จะเข้าใจและซาบซึ้งในรสคำและรสความแต่อย่างใด กวีคงคำนึงในหลักการที่สอดคล้องกับทัศนคติของดวงมน จิตรจำนงค์ คือ ภาษาที่ประกอบกันในรูปแบบร้อยกรอง สามารถพิจารณาเชื่อมโยงกับประเภทของงานและความนิยมในแต่ละสมัย และรูปแบบดังกล่าวแสดงออกซึ่งโลกทัศน์ของกวี (Chitchamnong, 2013, pp. 208, 216) ได้เป็นอย่างดี

บทสรุป

วรรณกรรมนิราศพื้นถิ่นร่วมสมัย ทั้ง 4 เรื่อง คือ นิราศเชียงราย นิราศอุบลราชธานี นิราศกรุงเทพมหานคร และนิราศสุราษฎร์ธานี มีสารัตถะ 3 ประการ คือ สารัตถะปัจเจก ว่าด้วยธรรมชาติอันมีบุคคลเป็นเจ้าของ ส่วนสารัตถะสังคมและวัฒนธรรม มีสารัตถะหลัก 2 ประการ คือ สารัตถะสังคม จำแนกได้ 3 ประเด็น คือ ธรรมชาติ สาธารณะ สิ่งก่อสร้างสาธารณะ และกลุ่มชนกับการดำรงชีวิต สารัตถะวัฒนธรรม จำแนกได้ 4 ประเด็น คือ ศาสนาและคติความเชื่อ ประเพณี อาหาร และงานศิลปกรรม และสารัตถะเหนือสภาวะสัมผัสด้วยการมองเห็น ว่าด้วยเทพหรือผีศักดิ์สิทธิ์ และบุคคล ซึ่งล่องลับไปแล้ว การที่ในภาพรวมมีประเด็นสารัตถะเป็นไปในทำนองเดียวกันนั้น เนื่องจากความเป็นหนึ่งเดียวกันภายใต้ขอบเขตประเทศไทย ย่อมที่จะมีปัจเจกของสรรพสิ่ง สังคมกับวัฒนธรรม และสภาพสภาวะที่สัมผัสได้เหนือการมองเห็น ที่เป็นไปในทำนองเดียวกัน แต่ในเนื้อหารายละเอียดปลีกย่อยของวรรณกรรมนิราศพื้นถิ่นร่วมสมัยแต่ละเรื่อง ย่อมมีความแตกต่างกัน เนื่องจากบริบทการประกอบสร้างแตกต่างกัน ส่วนรูปแบบที่ใช้นำเสนอสารัตถะนั้น กวีใช้รูปแบบคำประพันธ์เดียวกันคือกลอนนิราศ และรูปแบบการนำเสนอเนื้อหา ก็เป็นไปในทำนองเดียวกัน ได้แก่ การบรรยายสภาพลักษณะกับการแสดงความคิดเห็น การเล่าประวัติความเป็นมา และการรำพึงรำพันถึงความรัก ทั้งนี้เพราะตัวบทวรรณกรรมมีคุณลักษณะเดียวกัน คือเป็นวรรณกรรมนิราศพื้นถิ่นร่วมสมัยกัน

Reference

- Assavavirulhakarn, P. (2011). **Khvamchuea lae satsana kap sangkhom thai nai ekkasan kanson chut wicha thai sueksa nuai thi 1-7** (In Thai) [Beliefs and religions and Thai society in Thai studies unit 1-7] (18th ed.). Nonthaburi: Sukhothai Thammathirat Open University Press.
- Bunsom, W. (2002). **Nirat chiangrai nai nirat mueangthai phaknuea** (In Thai) [Ching Rai nirat in nirat literature in Thai: North region]. Bangkok: Office of the National Culture Commission.
- Chitchamnong, D. (2013). **Wannakhadi wichan bueangton** (In Thai) [Introduction to literary criticism]. Bangkok: Praphansan.
- Janphen, N. (2002). **Nirat ubonratchathani nai nirat mueangthai phaktawan-ok chiangnuea** (In Thai) [Ubon Ratchathani nirat in Nirat literature in Thai: Northeast region]. Bangkok: Office of the National Culture Commission.
- Jantharamphorn, A. (2002). **Nirat suratthani nai nirat mueangthai phaktai** (In Thai) [Surat Thani Nirat in nirat literature in Thai: Southern region]. Bangkok: Office of the National Culture Commission.
- Na Nakhon, P. (1966). **Wannakhadi wichak lae nirat 25 rueang** (In Thai) [25 nirat literature and literary appreciation]. Phranakhon: Thaiwatthanaphanit.
- Patoommasoot, S. (2005). **Kan khian sangsan mai yak arai loei** (In Thai) [Creative writing is not difficult at all]. Suphan Buri: Thungsak Asom.
- Royal Institute. (2013). **Photchananukrom chabap ratchabandittayasathan pho.so. 2554** (In Thai) [Royal dictionary of Royal places, 2011] (2nd ed.). Bangkok: Office of the Royal Society.

- Saihoo, P. (2019). **Naeokhit nai kansueksa sangkhom lae watthanatham thai nai ekkasan kanson chut wicha thai sueksa nuai thi 1-7** (In Thai) [Concepts in studying Thai society and culture in Thai studies unit 1-7]. Nonthaburi: Sukhothai Thammathirat Open University Press.
- Songthong, P. & Phurahong, W. (1998). **Kan praphan klon nai ekkasan kanson chut wichakan praphanthai 2 nuai thi 1-7** (In Thai) [Klon writing in Thai II: Thai poetry unit 1-7] (2nd ed.). Nonthaburi: Sukhothai Thammathirat Open University Press.
- Suwannathada, N. (2002). **Nirat krungthep mahanakhon nai nirat mueangthai phakklang** (In Thai) [Krung thep naha nakhon nirat in nirat literature in Thai: Central region]. Bangkok: Office of the National Culture Commission.
- Yamaphai, S. (2019). **Kan suesan duai phasa nai ekkasan kanson chut wicha phasa thai phueakan suesan nuai thi 1-7** (In Thai) [Language communication in Thai language for communication unit 1-7]. Nonthaburi: Sukhothai Thammathirat Open University Press.